

The Project Gutenberg eBook of Erämiehet: Historiallinen kertomus Pirkkalanpohjasta, by Väinö Voionmaa

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Erämiehet: Historiallinen kertomus Pirkkalanpohjasta

Author: Väinö Voionmaa

Release date: August 24, 2015 [EBook #49768]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK ERÄMIEHET: HISTORIALLINEN KERTOMUS
PIRKKALANPOHJASTA ***

Produced by Tapio Riikonen

ERÄMIEHET

Historiallinen kertomus Pirkkalanpohjasta

Kirj.

VÄINÖ VOIONMAA

Kansanvalistusseuran nuorisonkirjoja N:o 5.

Ennen painettu "Kyläkirjaston Kuvalehden" B-sarjassa 1898 ja 1899.

Raattiuskansan Kirjapaino Osakeyhtiö,
Helsingissä 1909.

SISÄLLYS:

I.

Kevätjuhla.
Majalahti.
Outoja savuja.
Urtin muikut.
Kotkottava koppelo.
Tario ja Päivä.
Uusi asutus.
Autio.
Karhotalvi.

II.

Leppärukki.
Veroherrat.
Tapanin ajoilla Majalahdessa.
Kirkkomessun aatto.

I

Kevätjuhla

Yläsatakunnan vainioilla ja lehdoissa oli kevät herännyt. Tuores nurmi harsoi kedot, maa tihkui ylenpalttisesta nesteestä, valkovartisten koivujen punaisissa virvissä piiritti uusi lehti. Vesituuli leuhutti kevään väkevää tuoksua kylästä kylään. Kaikki olivat rientäneet käyttämään hyväkseen otollista hetkeä. Peltokalut oli viety ulos, pellot oli kynnetty ja kylvetty ja uudet humalaseipäät seisoivat jo kuin metsät pitkien pirttien seinustoilla.

Nyt oli kaikki valmiina, kylvöt jätetty luonnon haltuun. Jos ei oltu saatu pappia vainioita vihkimään, oli itse vihitty ja viety pyhiin paikkoihin uhrit ja Ukon vakat maan kasvun ja karjan onnen puolesta. Joka paikassa vietettiin suurta kevätjuhlaa ja toivomielin kutsui kansa luojan siunausta ja santtain suojelusta rakkaitten peltöjen yli.

Sinisiä ilmoja vastaan tunsu jo kaukaa vainioilta Pyhällön kyläahteen suuresta kyläpuusta, joka kasvoi kylän etelärinteellä. Puunsa monihaaraisten latvan suojaan näytti koko vanha maatunut kylä rymäytyneen yhdeksi harmaaksi seinäksi.

Kylä tämäkin lepäili valmiin työn keskessä. Ruohonpäiset rukiin sarat kauniisti vuorottelivat puhtaitten toukoppeltojen kanssa, joita uudet aidat ympäröivät. Ulkona ei enään näkynyt työssä ketään, kylän paimen yksin tuohiluikkuunsa luurutellen ja kädessä vihantia oksia ajoi hiljoilleen kylän karjaa ensi laitumelta kotia pitkin kivikkoista tanhuaa, johon sorkat takertuivat. Mutta unistuneen iltauringon valossa näkyi kyläpihlajan ympärillä tavatonta väkiliikettä, josta saattoi päätätä, että siellä vietettiin yhteistä kevätjuhlaa.

Kylän koko väki oli ulkona ja pirtit oli jätetty tyhjiilleen. Mutta sillat ja penkit oli pesty ja kuurattu ja akkunaluukut ja ovet heitetty auki, ja näkymätön juhlahenki tuoksusi joka sopessakin. Emännät olivat yhdessä lähteneet paimenta vastaan karjan tulotaikoja tekemään, vaan koko muu kirjava kylä oli kyläpihlajalla. Siellä koturit joukkoineen ja vaivaisetkin keppineen.

Melkein kaikilla kylänmiehillä oli yllään juhlapuku — pieksun näköiset jalkineet, harmaasta sarasta polvihousut ja lyhyt körttiröijyn tapainen takki ja päässä korkea musta huopahattu. Punaisilla nauhoituksilla ja päärmeillä oli takit ja lakit kaunistettu. Naisilla oli sinisiä ja punaisia villahameita ja suuret valkeat olka- ja pääliinat, jotka oli kauniisti sidottu ja aseteltu hopea- ja vaskisoljilla. Kaikkien köyhimmät pitivät kuluneita vaatteita, nähtävästi armovaatteita, ja kulkivat osalta jo hurstissakin.

Mutta siitä huolimatta olivat he yhtä iloisia kuin muutkin ja seurasivat käskyä maistamaan juhlaolutta pöydältä, tai katselivat ryhmissä nuorten tanssia, johon kulkeva leikari-ukko huilutorvella soitti yleisesti suosittua laulunsäveltä.

Kun oli päästy pitkän tanssin loppuun, lopetti leikari soittonsa ja poikain ja tyttöjen rivit hajosivat ja kaikki kokoontuivat lähemmäksi pihlajaa, jossa vanhempi väki oli joutunut äänekkäeseen keskusteluun.

— Sen minä sanon — kuului joukosta kova ja kimakka ääni —, että jos olisin nuorempi, niin mukaan lähtisin minäkin Heikan kanssa erämaahan. Metsässä on herran elämä, joka sen elää taitaa, ja minä totta Maarian kyllä tietäisin. Se hiisi vie on toista kuin tässä kylässä leivän palasta tapella ja olla toisien renki, vaikka on talon poika. — Huutaja oli muudan koturi, joka oli kevätoluesta osansa saanut ja jota muuten kutsuttiin "Luukulkuksi".

— Oohoo sentään sitä rohkeutta — lausui toinen sorakielinen mies, joka oli mielestään tietävämpi. — Toista on tehdä talo kylmään korpeen kuin toiselle puolelle kyläkujaa. Moni on korpeen mennyt ja sinne hävinnyt. Ei sinne mene muut kuin koturit, joilla on saunassa ahdasta.

Koturiparan innolle naurettiin nyt. Mutta nuorten miesten joukosta kuului halveksimisen nurahduksia viimeistä puhujaa vastaan. Asia oli se, että erämaahan lähdön halu oli levinnyt äkkiä niinkuin rutto ja temmannut väkevästi nuorten miesten mieliä. Tauti oli tullut Pyhällöllekin ja vaikka ei vielä tällä kertaa tosilähtöä ollut mielessä muilla kuin Heikalla, niin olivat kylän pojat lähdöstä haltioissaan, sillä Heikka oli kylän reippain nuori mies, muitten esikuva jousipyssyn ja kirveen pitelyssä.

— Ei Heikka metsää pelkää. Lähtee se sinne vaikka eväittäkin. Tästä lähdemme vielä joukossa hänen perässään ja jätämme tämän kylän — sanoi katse rohkeana eräs nuorukainen.

— Yksinkö se Heikka sinne lähtee? — kysyttiin jo osaaottavasti tyttöjen puolelta.

— Yksin lähtee — vakuutti äskeinen nuorukainen —, ellei teistä tytöistä joku lähtene mukaan — lisäsi hän veitikkamaisesti.

Punaposkinen Maisa lensi äkkiä vielä punaisemmaksi. Hän vetäytyi toisten tyttöjen taakse, mutta monet silmät seurasivat häntä sinnekin, sillä hänellä oli aina silmiä seuraamassa.

— Pannahinen lähteköön korpeen karhun pirtissä asumaan. Ei sinne lähde tytöt rahalla eikä saralla — tokasi Kerttu pojille vastaan ja pelasti Maisan pulasta.

Pojat vetivät suuta korviin. Kerttu oli kiertävä keikaileva nainen, tuskin enään neitoikäinen, jonka kyllä tiedettiin olleen luvattomilla matkoilla seuramiestensä kanssa korvessa jos kylässäkin.

— Ei siellä tyttöjä tarvitakaan, — jatkoivat pojat kisapuhettaan — siellä on paremmat tytöt metsässä. Jokaisella erämiehellä on kauniimpi morsian kuin tämän kylän tytöt, vaikka niitä silkillä sitelisi. Ettekö ole kuulleet vanhain erämiesten puheita, miten metsän tytöt ovat tulleet pimeässä ihan kalamajoihin erämiehiä hyväilemään.

— Miesparat luulevat risuja, kantoja tytöiksi, kun ei ole erämaassa oikeita tyttöjä, — pilkkaili Kerttu. — Edestä käsin kuulemma ovat metsän tytöt niin koreita että, mutta takaa lahoja ahopökölöjä.

Vastausta vaille ei tietysti tyttöjä olisi jätetty, ellei leikarivanhus olisi keskeyttänyt nuorten väittelyä.

— Kukin omilla silmillään näkee, — sanoi hän — nuoret rakkautta, köyhät rikkautta. Minä olen vanha mies, kulkenut Suomet ja Savot ja penkonut erämaankin pohjat. On minullakin maanselän laidalla oma kalajärvi ja metsäkunta. Sinne menen ikävästäkin, kun kyllästyn täällä kulkemaan. Nousen maan syrjälle ja katselen avaraa maailmaa ja soittelen metsälle ja itselleni. Pieni äidistään orpo tyttäreni syöttelee joutsenta, joka asuu mustalla metsäjärvellä ja on melkein alju. Se on niin kaunis maa, ettei ole toista, ja järvet ja metsät täynnä antimia. Jo siellä on väkeäkin, joka kesä näen korkealta syrjältä kaskien palavan taivaitten rannoilla, ja lumilla hiihtelevät Savon suksimiehet uusia maita vakoilemassa. Siellä on elämä ihanainen, kellä vain on siihen luonto. Parhaiten sopii sinne lähteä, mutta huonot jääkööt ja herjat pysykööt peräti pois!

Yleinen liike oli seurauksena leikari-ukon sanoista. Erämaan asuttamisesta ja sinne lähteneistä ja kuninkaan vapaudesta oli jotain Pyhällöllekin kuultu, vaan ei taasen silminnäkijän suusta. Leikari toi tulen tappuroihin. Väki joukossa syntyi kiivasta väittelyä erämaan puolesta ja vastaan. Muutamat nuoret miehet löivät kerskaten kättä keskenään ja lupasivat jo huomenissa lähteä erämaalle. Mutta siihen unehtui erämaa, sillä samassa kuului huutoa ja tappelua vierestä.

— Pitkä Vilmu siellä röyhentelee — kuului joukosta. — Ei sille miehelle kunnian kukko laula.

Sitä arvelivat pitkästä Vilmusta monet muutkin. Vilmu oli hillitön yltiöpää ja turhanpäiväinen kerskuri

ja vihaksi pistävä keikari päälle päätteeksi. Hän oli kylän rikkaimman miehen poika, laiskuuteen tottunut ja nykyään aikeissa ruveta knihdiksi linnaan. Yllään oli hänellä jo sitä varten huoveilta ostetut tai vaihdetut ihonmukaiset kirjavakappaleiset housut ja säkkihmainen röjy punaista enkelskan verkkaa ja työhdöllä varustettua nahkalakkiaan piti hän toisella korvallisella. Huoveilta, joita melkein joka aika kulki kylän kautta, oli hän myöskin oppinut rivot puheensa ja ylenmääräisen oluen juomisen taidon. Nyt oli hän olutpäissään ruvennut erämiehiä herjaamaan ja sotamiehiä kehumaan, kunnes pojat suuttuneina käänsivät maahan koko miehen koreine vaatteineen.

— Kuka rohkeaa käydä parempansa päälle! — kiljui hän maassa kierien, mutta sai naurun rähäkän vastaukseksi.

— Se on oikein sinulle, kun tulet tuhmasti puheille. Töyhtö on lakissa, mokomallakin herralla, vaikket ole vielä linnan renkikään — uhoteltiin hänelle.

Vilmu karkasi ylös ja hyökkäsi lähinnä olevan ilkkuvan kyläpojan kimppuun. Pojalle olisi saattanut käydä huonostikin, elleivät välimiehet olisi päässeet hätään.

— Kaksinkertainen sakko ja häpeä sille, joka rikkoo rauhan kylän killassa — lausui leikari vakaasti. — Lopetetaan tämä Jumalan juhla sovinnossa eikä tappelulla ja sinimarjoilla.

— Hei leikari soittakaa! Hei pojat nuoret, hei tytöt kauniit, tanssimaan! — huusivat pojat.

Vaan leikari ei soittanut, sillä kyläpihlajalle saapui nyt itse kylänvanhin Tapavaino ja kylän isännät, kädessä oluthaarikat, jotka laskivat pöydälle. He olivat olleet koolla Salakan pirtissä juhlaa juomassa yhteisesti kootuilla varoilla, niinkuin tapa oli suurempina juhlina. Kylän isännillä oli ollut pirtissä keskustelu ja nyt he tulivat rauhallista päätöstä tekemään. Mitä asia koski, sen arvasi helposti siitä, että nuori Heikka oli isäntien seurassa.

— Tässä on kysymyksessä kylän kappale erämaassa, — puheli vanha Tapavaino. — Esi-isämme ovat sen hankkineet ja vielä mekin olemme siellä kesäisin kalastamassa kulkeneet. Vaan tukalaksi tulee joka kesä tehdä äärettömän pitkä matka vähäisen hyödyn takia. Nyt on ruvettu korpia asumaan ja aika on sellainen, että omansa katsokoon, jolla on omaa erämaassa. Kuuluu jo liikkuvan vieraita katsojia meidänkin erämaan puolella. Meillä on kylässä ahtaus maissa ja väkeä liiaksi, ei haittaa jos jotkut heittävät auran ja tarttuvat kirveeseen. Minä katson, että saisi sinne täältä mennä uutisasukas tai vaikka useampiakin.

— Minä katson, että annetaan Heikalle kylän vesi erämaassa — sanoi Matti Salakka, jonka sanalle pantiin paljon arvoa. — Aukoon hän sinne talon, kun mieli tekee, ja maksakoon veron tänne. Aika on sellainen, että jos emme aikanamme eteemme katso, ei meillä pian ole vettä eikä veroa.

— Oikein niin, — vakuuttivat isännät.

— No, me annamme eräkappaleen Heikalle, — lausui kylänvanhin hyvin vakavasti. Sinä olet pystyvä mies, Heikka, menestys olkoon kanssasi. Saat mennä, mutta emäkylälle maksa vero, kaksi leiviskää vuodessa, — että edes tiedämme elätkö sinä. Tuossa on käsi, pysykö puheesi.

— Niinkuin kirveen silmässä — vakuutti Heikka lyöden kättä kylänvanhimmalle.

Nyt kun asia oli suora, meni Heikkakin nuorten pariin. Hän kertoi ihmetteleville, että hänellä oli kaikki valmiina ja että hän jo alkukesästä aikoi lähteä. Mutta sitä ennen tahtoi hän vielä tanssia kylän tanssissa.

— Tanssi käymään, leikari soittamaan! — huusivat hätäisemmät pojat ja alkoivat kävellä velkutella tyttöihin päin kumarrellen ja silmää heittäen niinkuin hyvätkin ritarit.

Tanssijat järjestyivät kahteen riviin vastakkain, pojat toiseen ja tytöt toiseen. Leikari alkoi soittaa kaunista tanssilaulua hitaassa tahdissa ja nuoret tanssivat keveästi astuen toisiansa vastaan. Maisa oli Heikkaa vastassa.

Kun oli tanssista päästy, keräydyttiin taas Heikan ympärille. Maisa ei kuitenkaan tullut. Hänet oli Salakan isäntä ottanut erikseen.

— Niin sinä olet kaunis kuin mansikka, kyllä se nyt on sinun naintavuotesi, — puheli isäntä työlle.

Maisa kuunteli punoisissaan. Hän tiesi, mihin isäntä tahtoi tulla ja pian tulikin.

Puhemies oli hymysuin tuskin kätellyt Maisaa, kun taas kuultiin kylänvanhimman ääni.

— Hoi isännät ja emännät ja kaikki hyvät kylänmiehet! Juodaan tuopit tyhjiksi kiitokseksi Kaikkivallan, itse ylimmän, pyhäin miesten ja hyväin haltijain. Sitten menkää kaikki rauhassa kotianne.

Kaikki paljastivat päänsä ja joivat. Isännät polvistuivat juodessaan päin pihlajaa ja ukko Tapavaino kaatoi tuopistaan esikoisen pihlajan juurelle.

Vielä saman illan hämärissä otti Maisa vastaan puhemieheltä Heikan kosiolahjat, kaksi suurta hopearahaa ja hopeisen kantasormuksen, jossa oli pieniä heliseviä renkaita.

Heikan matkalta oli siten viimeinenkin este poistunut.

Illalla myöhään istui hän iloissaan ja ikävissään Maisan luona luhtikamarissa. Maisalta sai hän vakkaansa pantavaksi sen ajan säännölliset sulhaslahjat, paidan, sukat ja kauniisti ommellun mekonrinnustan.

Kauvan istuivat he ja puhelivat tulevasta talostaan erämaalla. Tarkoin siinä puhuttiin talon asiat, pöydät ja penkit, aitat ja saunat. Kultalinnaksi he kuvailivat pientä erämaan taloansa, jossa eivät karsaat silmät heitä katsoneet, ilkeät kielet nuorten rakkautta turmelleet eivätkä kateelliset naapurit viljaa ja karjaa noituneet. Muutaman viikon aikoi Heikka vielä viipyä kotikylässä, mutta sitten hänen täytyi lähteä. Syksystä vuoden tai kahden päästä lupasi hän tulla Maisaa noutamaan valmiiseen taloon ja Maisa lupasi tuoda oman lehmän uudelle pirtille.

Kuinka pettäviä ovat nuoruuden toiveet! Vaan mitä olisi nuoruus ilman toivoja!

Majalahti

Tammerkoskelta alkoi varsinainen pitkä matka erämaalle eli "Pirkkalanpohjaan", niinkuin tätä suurta läntisen vesistön erämaata siihen aikaan kutsuttiin. Vanhat erämaan kävijät, jotka suvisin Pietarin päivän aikaan olivat soutaneet erämaahan kalastelemaan kesäviikoiksi, laskivat perimmäiselle erämaalle kolmen päivän ahkeran soudun.

Aavalla tyynellä Näsiselällä kulki alkukesän päivänä Heikan vene pohjoista kohti. Rannat tuskin siintivätkään ja yllä oli vielä äärettömämpi sininen avaruus.

Heikka ei ollut yksin. Hänellä oli toverina kaunis ruskeakutrinen poika, kapea ja nerkonen vielä. Inki oli Salakan pirtissä kasvanut ja sanottiin häntä isännän sukulaiseksi. Pienenä pahaisena oli hän joutunut Salakan Matin hoitoon. Ihmiset sanoivat hänen isältään perineen halun metsään ja hän oli kasvavasta poikasesta ollut Heikan alinomainen toveri hiihdoissa ja metsänajoissa. Ei kukaan ihmetellyt, että hän läksi Heikan mukaan. Hyvä Salakan isäntä oli pannut lähtemistä vastaan, sillä hän oli nuorukaiseen mieltynyt ja kiintynyt, mutta oli viimein päästänyt pojan matkaan ja pitkällä katseella hänestä luopunut.

— Joko alat väsyä — kysyi Heikka usein nuorelta toveriltaan, joka souti ylisillä airoilla, ja hänen äänensä kaikui hiljaisessa avaruudessa niinkuin kanteleen kieli.

— Vastahan olemme alkumatkassa — vastasi nuori Inki, vaikka kuumuus jo häntä kovin rasitti.

Ja niin he jatkoivat äänetönnä soutuaan. Loppumatta juoksi hopeinen hius veneen punaisesta laidasta ja yhä surullisemmin havisivat aivot. Veneen verkkaiseen matkaan yhtyi yksinäinen aurinko, ja kun se ehti majoilleen kuuluivat soutajatkin kuohuvan kosken kohinan ja poikkesivat yöksi leporannalle.

Koskella puuhasi jo Liuksialan vanha kalarenki lohypadollaan. Kun vieraat pääsivät maihin, tuli vanha Kala-Sipri kantaen suurta lohta. Hänen pirttinsä oli siinä lähellä.

— Ehtoota ja rauhaa — sanoi hän nuorille miehille.

Erämiehet vastasivat ystävällisesti.

— Ensimmäisiä erämiehiä olette tänä suurena suvena ja hyvän onnen tuotte — puheli vanha kalarenki. — Tuossa on ensimmäinen lohipoika tästä koskesta tänä suvena. Aijotte näämmä kalastaa erämaassa kauvankin.

Hän katseli heidän vasta tervattua ja vitsastettua venettään ja kaunislyötteisiä vakkoja, kirveitä, keihäitä, jousia ja nuottaa ja verkkokasaa, jotka oli veneeseen mätetty. Kaikki oli selvästi pitempää jäämistä varten.

Kala-Sipriltä saivat soutajat tietää paljon erämaan seikkoja. He kuuluivat keitä sinne oli edellisvuosina mennyt ja keitä jäänyt, sillä Sipri asui erämaan portilla, josta kaikkein oli kuljettava. Vaan ei kaikki ollut ilahduttavaa, mitä he kuuluivat. Tappeluja ja murhia oli erämaassa taaskin tapahtunut ja suuret palot

olivat tänä kesänä jo kulkeneet pahemmin kuin ennen. Varsinkaan ei ennustanut Kala-Sipri mitään hyvää vieraista Savon miehistä, joita nyt joukoittain oli saapunut näillekin perille.

Toisena päivänä kulki erämiesten vene kapeampia vesiä. Tummat ja korkeat piirirannat olivat vieläkin kaukana, mutta niistä lähti matalampia saaria ja niemiä, jotka joka paikassa näyttivät yhtyvän, mutta joka paikassa kuitenkin tekivät tilaa venetielle. Kesätuuli koristi tänään sinisen taivaan pitkien vesistöä tuhansilla valkeilla hahtuvilla.

Nämä seudut olivat jo puolittain erämaata. Matkamiehet olivat pois asutuilta mailta, mutta eivät vielä itse erämaassa. Yhtämittäinen metsä seurasi rantoja, mutta luonto oli paikoin ihmisistä saanut iloisemman värin. Siellä täällä nousi heleän vihriä laiho tummaa rinnettä vastaan tai kasvoi huojuva koivikko vanhan halmeen paikalla. Salmien varsilla näkyi muutamia aidattuja halme- ja heinämaita, — veräjä veteen päin — osotus puoliasutuksesta, joka vielä on veden turvin. Virtaisissa vuolteissa, joita oli paljon, tapasivat Heikka ja Inki seudun asukkaita työssä lumiauran näköisillä kalatokeilla. Soutajia katseltiin epäluuloisesti, — täällä olivat kulkevat ihmiset aina epäiltäviä.

Sitten rupesi erämaa tulemaan yhä tuntuvammaksi. He soutivat halki suuren lainehtivan selän, jonka ympärillä oli kylmyisiä vuoria ja kivikoluisia rantoja, kaikki sammalien ja rajupetäjäin vallassa. Huomaamatta tuli jyhlä rauhallinen erämaa. Väylä mutkitteli saarien ja niemien välistä, joiden varsilta kaikki viljelyksen merkit olivat poissa. Salmassa oli kaatuneita rytöjä, ikäänkuin erämaan salaisten vartijain asettamia esteitä. Vesitie luikerteli yhä eteenpäin, yhä mykemmäksi, koskemattommaksi ja salaisemmaksi tuli erämaa.

Tähystellen seutuja tunsu Heikka viimein Rajasaaren, josta tie taittoi Pyhällön vanhalle erämajalle. Varmuudeksi nousivat he saarelle ja näkivät vanhassa hongassa kolmella puolella vanhat syväälle vaipuneet pilkat, jotka merkitsivät kolmen kylän eräkappaleitten rajaa. Yksinäinen valkea-aluinen kotka lähti hongan latvasta vaakaleimaan erämaan ilmoihin.

Helppo oli nyt löytää perille. Kaisla pisti vaaleaa teräänsä vasta esille veden pinnasta eikä ollut ehtinyt salmea salaamaan. Salmen takana oli pieni ympyräinen lahti eli sisäjärvi, kokonaan pitkän aarniometsän keskellä. Ihmeekseen näkivät soutajat salmen ja lahden pohjan olevan täynnä omituisten yksinkertaisten pesien eli katiskain jäännöksiä. Mahtoi silloin olla kaloja, kun sellaisiinkin kaloja tuli, arvelivat he muistellen kuulemaansa tarinaa, miten kalansaalis erämaalla oli muinoin ollut sellainen, että ruotoja koottiin säkittäin ja myllyissä jauhettiin ruokaa kalanluista.

Tämäkö nyt oli heidän lahtensa? He katselivat rantoja ja näkivät salmen suussa suurien puitten varjossa melkein vesirajassa pienen lystikkään majan, josta katto oli pudonnut ja seinät sammaltuneet. Sekö oli Pyhällön ikivanha erämaja, jossa isät muistamattoman monessa polvessa olivat käyneet majailemassa!

Heille tuli mieli hyväksi tuosta majasta ja iloisina vetivät he veneensä maalle vanhan kalamajan viereen.

Siihen he jäivät rannalle. Joka puolella saartoi heitä suuri salaperäinen metsä. Sylin seisoi pitkät hirmuiset petäjät, suuret rungot suomuksissa, rinta lämpimään suveen päin. Metsältä oli ikä jo loppunut, kasvamasta olivat lakanneet harmaat ikihongat, kaarnansa karisseet ja kuivuneet kieroiksi. Monella oli vielä vanha sydän tuoreena, mutta moni oli sortunut sarvin kourin maahan tuulimurroksi tai suolle siniseksi sillaksi. Mutta kirjavalla kankaalla, kirjavan kiven korvalla seisoi puut punaiset, kauneimmat vaskiset petäjät. Ja uudet metsän sukupolvet nousivat lahoonkain ja jättiläispetäjäin juurelta niinkuin lapsilaumat isäin ympärillä. Mustan veden takaa paistoi kellan karvallinen ranta ja veden kalvoon kajotti synkän jyleä korpi. Latvat olivat jo tuutimasta lakanneet ja länteen lähteväinen päivä kulotti niitä viimeisellä kullallaan.

Salaiset luonnon voimat kahlehtivat Heikan ja Ingin tässä suuressa salossa. Ne masensivat ja julistivat heidän mielensä. He muistelivat sanomattomalla kaiholla kotikylän keltaisia kukkaketoja ja valkamaa, ja aittoja ja asuntoja.

He huomasivat nyt vasta erämajan vieressä nuoren kukkivan pihlajan. Se oli tuore tervehdys kotikylästä — varmaan vanhan kyläpihlajan vesa erämaassa, pyhä ja kallis muisto täällä kaukaisessa yksinäisyydessä.

Muualta he eivät olisi voineet mennä uutistalonsa paikkaa etsimään. Talo päätettiin tehdä esi-isäin vanhalle paikalle. He kattoivat hätä hätää vanhan kalamajan suojaksi tavaroille. Itselleen tekivät he ensimmäisen nuotionsa rannalle majan lähelle. Se oli heistä muistettava tapaus ja tämän ensimmäisen nuotion paikka pidettiin sitten aina koskemattomana ja pyhänä, niinkuin uutisasukkaitten kaunis tapa oli. Ja pihlajan jättivät he myös kaikeksi ajakseen kasvamaan ja sanoivat sitä "kyläpihlajaksi". Ja esiisien vanhasta kalamajasta sai tämä uutisasutus nimekseen "Majalahti".

Kesän ollessa kirkkaimmillaan katselivat metsät ja rannat ujuvia kuviansa vetten kalvoilla, joita ei yökään pimentänyt, mutta sydänkesän vietettyä vyöryi esille paksu savu, joka hämmensi vetten kuvat ja viimein peitti koko erämaan siniseen silmiliinaansa.

Savussa oli kasken imelä katku, ja se tuli kaikkialta eikä kukaan tiennyt mistä. Se oli ikäänkuin salaisesta sopimuksesta tehty yhteinen savu, johon kukin ilmitulematta kaskestansa yhtyi.

Mutta korkealle Lapinmäelle, missä pieni eräsauna oli kohisevan haavan juurella, eivät savut ylettäneet. Vanha erämies istui siellä virsuissa ja valkoisessa mekossa itsekseen majansa ovella lujittamassa nilatuohella käsijousensa kaaria. Hän oli kumarruksissa työnsä yli niin ettei hänen päästään näkynyt muuta kuin säitten ja vuosien vaalistama niskatukka ja parta ja riippuvat viikset. Kun hän vihdoin oikaisi selkensä näki, että ukon kasvot olivat vaaleat ja että otsassa ja molemmin puolin nenää oli syviä uurteita, paljon kokeneen uurteita. Suurilla vesiharmailla silmillään katseli hän ajatellen taivaanrantoja. Savun karvaus ei pilannut hänen silmiään eikä metsän puhdasta ilmaa, vaan hän saattoi katsettaan pingottamatta hallita mäeltään koko savumerta ja nähdä sen nousupaikat.

Vuosikymmeniä jo oli hän eräsaunaltaan katsellut laajaa näköalaa yli erämaan. Hän oli katsellut saloja ja metsänselkiä, joita oli toinen toistensa takana joka puolella niin pitkälle kuin silmä kantoi. Hän oli katsellut kaakossa hohtavaa selkävettä, josta pitkä kapea lahti tuli aina hänen mäkensä juurelle saakka. Hän oli ennen nähnyt kaskiakin ja suuriakin metsänpaloja. Mutta nyt hän katseli näköalaansa niinkuin aivan uutta.

Hän näki yhä uusia savuja ilmestyvän taivaille. Savupatsaita seisoj ja suitsusi varsinkin itäisellä maanpuolella, suuren selkäveden takana. Ne olivat varmaan uusien savolaisten kaskia, arveli hän itsekseen, niiden, joita talvella oli parvi hiihdellyt Tapinmäenkin ympärillä. Tai olivat ne muitten erämaan kulkijain ja kiertäjain kaskia. Tiesi heitä kaikkia! Ja vanha erämies myhäili itsekseen muistellessaan tarinaa Tohnin äijästä. Korkealta asuinmäeltään, jonne koko maailma näkyi, oli Tohni nähnyt ensimmäisen vieraan kaskisauhun, josta julmasti suuttui ja tempasi kirveensä ja läksi vuoreltaan etsimään uutta naapuriaan. Hyvä oli vuorella pauhata, mutta kun laaksoon tuli eikä savua enään näkynytkään, eksyikin äijä ja siihen piti sammuttaa suuri vihansa. — No, omia naapureitaan oli Tapinmäen erämies kuitenkin toisia tavannut, toisia ei. Niitä oli ollut hyviä, huonoja, kaiken karvaisia, niitä jotka kasket omalla työllään kylvivät, ja niitä jotka toisten kasket korjasivat. Kaikkien jaloissa oli erämaa ollut, täältä olivat onneansa hakeneet, täällä lyöneet toisiansa kuoliaaksi. Majoja oli poltettu, pyhiä puita kaadettu eikä metsää lepytetty. Vanhat oikeat erämiehet olivat hävinneet, olisivatko ne, jotka nyt olivat tulleet tänne pysyviä kaskia raivioimaan ja erämaata kansoittamaan, parempia? Alkaisiko nyt uudet ajat — —?

Juuri siinä sattui vanhuksen ajattelevaan silmään ilmanrannalla uusi sankka savu, joka oli muitten savuun yhtynyt. Vanhus taisi äkkiä liikahtaa, sillä päivässä torkkuva punainen koira hänen vieressään havahti jaloilleen ja rupesi isäntänsä mukana tähystämään.

— Ihmeellistä — puhui vanhus, — tuo savu tulee Pyhällön piiriltä. Olisivatko kulkijat osanneet sinnekin? Vai olisiko Pyhällön miehiä tullut vanhalle haapionalalleen, jossa miespolveen ei kukaan ole käynyt kalastamassakaan. Joko hekin muuttavat erämaahan!

Merkillisesti vaikutti tuo savu vanhaan erämieheen. Hän meni majaan, mutta palasi heti takaisin savua katsomaan.

Savun täytyi nousta Pyhällön haapionalalta.

* * * * *

Uusi oras näkyi jo hienolla karvalla mustassa kaskessa, jonka kantojen takana Majalahden valkea pirtti hohti silein hirsin. Inki oli katiskalla ottamassa ehtooksi kalaa ja Heikka seisoj jouten rannalla tyytymätön alakuloisuus puhtaissa päättävissä kasvoissaan. Pitkiin viikkoihin eivät he olleet tavanneet elävää olentoa. Yksinäisyydessä olivat he kalastaneet, raataneet ja rakentaneet uudessa kotipaikassaan. Kun kaskisavut toivat heille tuntemattomista naapureista sanoman, riemastuivat he ja iskivät iloisen tulen omaan kaskeensa. Mutta kun kasket sammuiivat, palasi entinen salaperäisyys erämaahan raskaana ja alakuloisena. Heikka tuli levottomaksi naapureistaan.

— Kyllä meidän huomenna on lähteminen, — sanoi Heikka kun Inki palasi kaloineen rantaan, — täällä täytyy katsoa maitaan ja rajojaan. Sitä varoittivat kotikylän isännät. Oletko varma siitä, että näit sen paksun savun meidän maan periltä?

— Lähdetään vaan, sieltä savu oli, — myönsi Inki ilostuen Heikan ilmoituksesta. — Eihän tässä vielä

ole nähty koko erämaata. Saatpa nähdä, että siellä loppuu ikävyys. Käydään niin kaukana kuin erämaata riittää ja jousi otetaan mukaan. Ajetaan pois ne, jotka ovat uskaltaneet meidän maalle tulla!

Päätetty ja tehty.

He soutivat Rajasaarelle, jonka petäjässä oli kolmen kylän rajapaikat. Pyhällön haapionalaan kuului määrätyt kalavedet ja kalaveden rannalta oli heillä oikeus ottaa maata eli "oravimetsää" niin pitkälle kuin arvasivat, kunhan eivät poikenneet muitten kyläin vesille ja niiden oravimetsiin. He läksivät Rajasaaren hongalta matkalle myötöpäivään lyöden pilkat saarien ja niemien puihin ja joutuivat sitten suureen metsään, missä he ottivat suunnakseen Majalahteen putoavan ojan noron, aikoen omistaa maata sen molemmin puolin. Puusta puuhun veistivät he pilkkojansa tavallisesti kuusi pilkkaa paikkaansa. Heikka tiesi sanoa, että se oli isien pyhä rajamerkki, jota vieraan ei sopinut rikkoa. Tällä tavoin aikoivat he pyhittää itselleen niin suuren pilkanmaan kuin päivässä ehti mennä perille ja toisessa palata. Ellei kukaan muu ollut ennen heitä salossa otuksia ampunut ja merkkiänsä puihin pannut, oli metsä heidän.

Niin tulivat he itse maanselälle, jonka ylimmällä harjulla seisoivat rivissä rajuja honkia, niinkuin jättiläisten tekemä valtakuntain raja. Toisella puolella näkyi outoja lakeita metsämaita ja keltaisia nevoja, joiden rannat siintivät niinkuin matalat pilvet, ja toisella puolella, josta he olivat tulleet, painuivat rinteet ja kukkulat yhä alemmaksi. Aivan allansa näkivät he metsän keskellä mätäsrantaisen salojärven, josta he arvasivat Majalahden ojan alkavan. Mutta mitään epäiltävää eivät he vielä löytäneet. Ei missään savua, ei ihmisasuntoa.

Täältä oli heidän palattava takaisin ja he alkoivat laskeutua alas järvelle. Heikka valitsi metsästä pilkkapuita. Silloin kuuli hän äkkiä Ingin luikkaavan metsästä, että hän oli löytänyt halmeen.

Siellä oli suuri, vasta poltettu ja kylvetty halme keskellä heidän metsäänsä. Heikka ja Inki olivat kuin puulla lyötyjä. Myöhään iltaan kulkivat he kasken ympäristöillä, mutta missään ei näkynyt majaa eikä pilkkoja eikä muita tuntomerkkiä, joten kaski nähtävästi oli tahallisesti tehty tähän piiloiseen paikkaan. Sen omistaja oli kadonnut — hänestä ei näkynyt enään vähintäkään jälkeä.

Kapea metsäsarka erotti halmeen mustasta salojärvestä. Järven rannalla kuivemmalla kelhäpaikalla oli kaskenpolttajan nuotiopaikka, johon väsyneet rajankävijät jäivät yöksi. Tähdet jo näkyivät viileällä taivaalla ja nuotiotuli loi pitkän loistavan kuvan metsäjärven pinnalle hämärässä syyskesän yössä.

Inki nukkui uupuneen syvää unta, mutta päivän ensimmäinen valo herätti Heikan, joka ei kasken tähden saanut unta. Istuessaan kuuli hän selvää ääntä metsästä. Sieltä kuului omituinen tahdikas luskaava ääni, ensin hiljaisesti ja sitten kovemmin ja sitten taas hiljemmin. Heikka nyhtäsi nyt Ingingin hereille. Luskaava hipsutus kuului toisen kerran ja sitten vielä kolmannen. Ihmetellen katselivat nuoret miehet ympärilleen ja vähän matkan päähän järven rannalle ilmestyi metsästä pitkät jalat ja niiden päässä turpea pää ja haarottavat sarvet ja perässä koko ruumis. Kolme komeata harmaata hirveä kahlasivat rannalle juomaan.

Pian pääsivät miehet liikkeelle. Heikka konttasi jänterän selkäjousensa kanssa metsään päin, aikoen kiertää vuoren ympäri ja Ingin piti ryömiä lähemmäksi hirviä ja ajaa niitä Heikkaa vastaan. He tiesivät, että järven perässä oli vetelä neva, joten hirvien kiireessään täytyisi kiertää pitkin kangasta vuoren toiselle puolelle.

Poukuttavin rinnoin lähestyi Inki hirviä. Mutta kaikkein tärkeimmällä hetkellä kuului risahdus takaa ja pieni punainen koira lensi nuolena hirvien jälkeen, jotka jo olivat aamuleponsa jättäneet ja hipaisseet metsään.

Henki kurkussa juoksi Inkin hirvien perään. Selvä oli, että kasken salaperäinen isäntä oli koirineen seudulla ja ajoi samoja hirviä kuin hekin.

Mutta mäen takana makasi jo vanhin hirvi polvillaan suuri turpa kankaalla. Heikan onnikas vasama oli sen langettanut ja kirves tehnyt lopun. Inki joutui valmiita ihmeitä näkemään. Mutta pian näki hän vielä suuremman ihmeen.

Nuoria miehiä kohden tuli kankaalla vanha pitkä mies punaisen koiransa kanssa. Kontti oli hänellä selässä ja kirves vasemmassa kädessä ja kankea käsijousi sauvana oikeassa kädessä. Vanhus oli polkujensa tottunut kävijä ja kulki joustavin askelin, ja pitkä vartalo ja loivat hartiat olivat suorassa ryhdissä, vaikka niskan oli ikä jo painanut eteenpäin.

Hän astui suoraan oudoksuvain metsämiesten eteen ja katseli heitä vakavilla suurilla silmillään. Hänkö olisi takamailla hiipivä salakaskien polttaja ja halmevaras! Ei hän siltä näyttänyt. Metsämiehen, vanhan erämiehen olivat tavat ja varustukset. Vanhus kuluneessa nahkapaidassaan ja vuotaisissa sääräkengissänsä oli Heikasta ja Ingistä kuninkaallinen.

— Hyvin ammut, nuori mies, — lausui hän hetken heitä katseltuaan. —
Terve teille! Mistä olette erämaahan tulleet?

He ilmaisivat keitä olivat ja Heikka kysyi samalla, mistä vieras oli.

— Olenpahan vanha erämies metsästä — vastasi ukko —, sanotaan minua Hartikaksi. Minä olen vähän joka paikassa eikä minulla ole vakinaista olinpaikkaa. Tuolla kankaitten takana Keihäslahden perässä on minulla kuitenkin Lapinmäellä eräsauna, jossa parhaiten asun. Teitä olenkin etsimässä — sanoi hän sitten iloiseksi muuttuen. — Ajoin tulla Pyhällön eräkappaleelle, mutta matkalla joutui Kirmu koirani hirvien jäljille. Pyhällöstä on ollut vanhoja metsämiehiä, jotka ovat minut tunteneet. Ja kun olette tekin samaa Pyhällön sukua ja nyt olette täällä erämaalla, niin sopiipa meidän tehdä naapuruutta. Hyvä naapuri täällä vastaa viittä muualla.

Kättä lyötiin ja hyvä naapuruus oli pian valmis. Yhdessä lihasivat he hirven ja palasivat sitten rajaa tehden Majalahdelle.

Urtin muikut.

Syksymuikku nousi tänä vuonna tavallista aikaisemmin ja suuremmissa joukoissa kuin miesmuistiin. Kun kalaparvi tuli, näkyi se jo kaukana seljällä niinkuin musta vihuri tai sadetorjo. Kohdalle tullessa kiehui ja sihisi vesi niinkuin olisi hiekkaa siihen satanut ja hyppäävät kalat välkehtivät silmissä niinkuin tuhannet hopearahat.

Silloin eivät erämaan asukkaat malttaneet pysyä metsien piilossa.

Ruohoisesta kotisalmestaan lähti Savon Matti poikineen soutamaan Urtin karille, jossa olivat koko eräkunnan kuuluisimmat muikkuapajat. Heidän tullessaan ei siellä vielä ollut muita, vaan savolaiset vetivät yksin hyvät saaliit ja pitivät sitten kylmää yösydäntä alastomalla karilla risuvalkean ääressä.

Aamulla tuli karille lisää väkeä, vanha likasilmäinen mies, soudella letustellen vettyneellä veneellä. Savolaiset huusivat hänelle hyvää huomenta, mutta äijä ei vastannut mitään, alkoihan vain lappaa nuottaansa järveen. Se oli Tuliparta, savolaisten naapuri ja ainanen harmi. Hän oli musta ja nokinen paljosta polttamisesta, sillä hän poltti aina, poltti kaskea, poltti peltoa ja niittyä. Sanottiin hänen polttaneen entisillä asuinpaikoillaan maat ja metsät niin kolkoiksi, että hänen täytyi lähteä hakemaan uutta asuntoa muualta. Niin oli hän tullut rantakunnalle edellisenä suvena niinkuin Savon Mattikin. Hän oli rakentanut pirttinsä ja hakannut ympäriltä suuren kotikasken, jonka oli pannut tuleen sillä arvalla, että jos pirtti jäisi palamatta olisi paikka myötäinen. Pirtti olikin pysynyt, mutta parta oli mieheltä palanut ja siitä pitäin sai hän nimen Tuliparta.

Savon Matin poikia halutti kiusalla kysyä Tuliparralta, oliko hän nyt ollut missään kaskia polttamassa, mutta isä varoitti. Tuliparta oli uudessa asuinpaikassaan päästänyt jo monet kulot naapurien metsiin ja savolaiset epäilivät, etteivät ne kaikki olleet vahingonvalkeita. Viime vuonna oli Tuliparran kulo mennyt yli salojen niin kauvaksi, että tuntemattomat ihmiset Metsätaipaleen takaa tulivat kulon virittäjää etsimään ja rankaisemaan. Sellaisen kanssa ei pitänyt leikkiä laskea. Muistakaa pojat Haukan kaskea, ettei käy meille samalla tavalla, — puheli isä. — Haukka, Mononen ja Melanen olivat naapureita, vaikka kukin oli kolmen peninkulman päässä toisistaan. Haukan kaskesta vei tuuli kerran tulen metsään, niin Haukka siitä riemastui ja rukoili: "Vie hyvä Jumala Monosta ja Melasta myöten." Ja sitä myöten se vei.

Tuliparta silmäsi Savon Matin poikia niin julmalla syrjäsilmillä, että poikia pelotti. Ukko nähtävästi epäili heitä, kun oli keväällä löytänyt kalanpyydyksensä metsän puista. Jokohan tuo tiesi — — —

Puhua pukahtamatta vetivät pojat tuohiköyttänsä ja koettivat varkain nähdä mitä taikoja Tuliparta nuotallaan teki.

Päivälepoa pidettäessä syksyauringon lämmittämällä paasilla rupesivat uudet aivot paistamaan kaukana salmessa.

Se oli Majalahtelaisten vene, joka oli myöhästynyt.

Kun muikut tulivat lauvantai-ehtoon, ei Heikka tahtonut lähteä pyhäksi kalaan. Mutta Hartikka vaati lähtemään ja kysyi, oliko pyhäpäivä pahempi kuin muut?

— Pyhäkala on sapatin synty ja sen on kirkon pappi kieltänyt, — selitti Heikka.

— Et tiedä sapatista. On ne ostettu anteeksi suuremmatkin synnit. Esi-isäsi ovat jo ammoin maksaneet papille ja piispalle sovintokalat sapatista ja pyhäkala on erämaassa vapaa. Täällä on otettu

kala silloin kuin on luoja antanut. Ensimmäiset muikut on viety Jumalan puille ja kalassapa on pysytty.

Hartikka ja Inki saivat Heikan viimein uskomaan ja pyhänä he lähtivät.

He olivat jo karvapuuhkissa ja harmaassa sarassa ja ukko Hartikka istui veneen perässä selkä suorana. Siinä oli koko kärkeä, kun he pääsivät karin äärelle.

— Sinut olen kai nähnyt, Kyrön mies, — sanoi Hartikka Tuliparralle, — mutta tätä toista hyvää miestä ja näitä poikia en tunne. Ette ole tämän puolen miehiä.

Savon Matti kertoi avomielisesti, mikä hän oli miehiään. Tiainen oli hänen perintönimensä. Hän oli tullut kaukaa päivän alta. Sanoi voudin kirjalla asettuneensa autiolle erämiehen tilalle, mutta kun hämäläinen omistaja tuli takaisin eikä huolinut voudin kirjasta, oli hän taipunut ilman riitaa maksamaan veron hämäläiselle ja hämäläinen läksi pois. Nämä kaksi jouselle joutunutta poikaa olivat Nikki ja Mikki, kolmas poika, vanhin, oli tänne tullessa jäänyt vävyksi hämäläiseen uutistaloon Metsätaipaleella.

— Kelpaavatpa vävyiksi nämäkin pojat, pitkiä ja koreita ovat, — lasi Hartikka leikkiä. — Eivät Hämeen tytöt pelkää tällaisia Savon poikia ja hyvä olisi, kun vanhat riidat sovittaisiin hämäläisten ja savolaisten välillä.

Savon pojat viskelivät rannalla kiviä Ingin kanssa kilpaa. Reippaita poikia ne olivat kaikki kolme. Inki oli Savon poikia pitempi, mutta hoikempi. Nikki ja Mikki olivat hyvin toistensa näköisiä eikä iloisempia vävypoikia olisi mistään saanut kuin nämä kaksi, joiden savunsiniset silmät, leveät suut ja kuoppaset leuvat aina olivat naurussa.

Sovinnossa ryhtyi kukin joukko nuotanvetoon ja täydet nuotanperät kiiltävää vedentavaraa nostettiin rannalle, kunnes yö alkoi joutua. Heikka ja Inki vetivät keitto-apajan, jota vanhat miehet uteliaina odottivat rannalla, ja Savon Matin pojat puuhasivat valkeaa. Mutta leikistä tuli toinen loppu.

Tuliparta lienee erehdyksessä noitunut kaikki kalat naapurien apajiin, sillä hänen oma retuinen nuottansa nousi kerta kerralta tyhjänä vesiperänä. Hän siitä sisustui ja rupesi toisilta vaatimaan kolmatta osaa muikuista, koska muka kullakin talolla oli yhtä suuri oikeus kaloihin. Kun muut tuomitsivat hänet osattomaksi, läksi hän suutuksissaan pois koko apajalta. Toiset antoivat hänen mennä.

— Pahoin taisimme tehdä, kun jätimme Kyröläisen osattomaksi — sanoi Hartikka kalakeittoa syödessä. — Viha viepi viljan maasta, kateus kalan vedestä. Monesta järvestä ovat kalat arkaantuneet pyytömiesten riitain vuoksi.

— Ei sovi monen yhtä katsoa, — vastasi Savon Matti puolittain suuttuneena. — Se toisten metsät polttaa, toisten kasket korjaa ja nyt kalatkin veisi. Kun ei tule omallaan aikaan, niin pyytäköön apua hiisiltään, niille se uhraakin.

— Vai ei ole Kyröläinen päässyt tavoistaan, — haasteli Hartikka. — Ennen sillä oli puu, johon riepua ripusti ja verellä tahrasi. Silloinkin se kiersi toisten halmeilla ja piti pirtissään kaikki erämaan kulkijat ja rosvot. Kyllä tunnen Kyröläisen. Katso eteesi Matti.

Savon Matin pojat kertoivat, että Tuliparran pirtillä oli taaskin kulkenut ihmisiä, joita ei kukaan tuntenut. Kerran olivat pojat uskaltaneet käydä Matin pirtillä, vaan silloin ei ollut ketään kotona, vaikka he tiesivät, että metsässä oli silmiä. Metsätaipaleella oli kesällä karhu lyönyt ainoat kaksi lehmää, ja erään miehen, joka oli tavannut Tuliparran halmeeltaan, oli lapinnuoli äkkiä ampunut kuoliaaksi. Kaikki tiesivät, että se oli Tuliparran tekoja. — —

Enempää ei siitä huolitettu, vaan miehet kävivät huokuulle ja pojat jäivät keskenään kertomaan metsän satuja.

Aamuyöstä tuli selälle niin paksu sumu, että tuskin veneen mittaa näki eteensä. Sumusta kuului selvästi veneen tulo. "Jokohan Tulipartaa kaduttaa", arvelivat karilla makaajat. Mutta se ei ollut Tuliparta, sumusta kuului useampia ääniä.

— Täällä päin niitä kuuluu jo olevan pitkin rantoja. Tämä on se mainio muikkuvesi. Kyllä Kyröläiselläkin jo on muikkuja pöydällään. Täällä tulee hovin ilo ja elämä! Hih, santta ja saakeli!

Toisia miehen ääniä ja joku naisenkin ääni yhtyi huutoon ja nauruun. Karilta kuuntelivat miehet tarkasti noita kummallisista ääniä, mutta vaikka ne kulkivat kiroten ja meluten karin ohi jotenkin läheltä, ei heidän puheistaan saatu muuta selvää.

Kalamiehet olivat tuumissaan. Pohjoiseen päin menijöitä tähän aikaan vuotta. Ja niin huusivat kulkeissaan. Oikeita ihmisiä ne eivät voineet olla.

— Soutakaapas pojat hiljaa perässä, katsokaa minne ne menevät, — käski viimein Hartikka.

Kahdesti ei sitä tarvinnut sanoa. Pojat soutivat vieraan veneen perään kiihkoillen hiljaa keskenään, että "tuli mitä tuli, niin kumma tulee".

Kun pojat palasivat, kertoivat he, että vene oli poikennut Tuliparran talolle päin. Inki väitti kuulleensa sieltä tutun äänen, jota hän luuli Pyhällön pitkän Vilmun ääneksi. Mutta mitä hän erämaassa teki ja miksi hän Tuliparran luokse meni, sitä hän ei jaksanut ymmärtää. Siinä oli selvästi jotakin merrassa. Se oli taas uusi kumma erämaassa. Huolissaan soutivat miehet Urtinapajalta kotia.

Kotkottava koppelo

Samana syksynä läksi Heikka erämaalta kotikylässä käymään. Hän oli korjannut ensimmäisen viljasatonsa, koonnut suuren auman kotihalmeelle ja jättänyt toisen Hirvikankaan halmeelle Jumalan lukon taakse. Tulevaa karjaa varten oli hän raivannut luhtia lahden perään ja puron varrelle. Tyytyväisenä ja ylpeänä hän lähti uudelta piiriltään, veneessään kalakimput ja uhallinen turkiskuorma.

Inki jäi yksin uutistalolle metsästelemään ja odottelemaan tulevaa kevättä.

Hartikkakin jätti hänet yksin varotellen huolekkaasti katsomaan taloa. Erämaa ei enään ollut autio eikä voinut tietää, keitä metsissä eli ja kulki.

Levottomuus ja alakuloisuus painoivat koko pitkän syksyn yksinäisen kotimiehen mieltä. Rankkasateet ja myrskyt pauhasivat erämaan äärettömässä latvameressä. Joskus oli päivisin raikas selvyys ilmassa, joka elosti ja rohkaisi hänen mieltänsä. Mutta illalla jo punasi alakuloinen rusko lahden ja koko selän melkein veripunaiseksi tai levisi metsän rannalle koko taivaan pituudelta kalpea viheriä hohde. Vihdoin toki rupesi talvi tulemaan. Järvet suuttuivat vielä mustiksi ensimmäiselle lumirännälle, mutta alistuivat. Siniset usvat saarien ympäriltä katosivat. Syvä hiljaisuus, ikäänkuin suuren juhlan edellä, levisi koko luontoon. Lahtiperät seisoivat rasvatyyneinä ja odottavina, kunnes muuttuivat kirikkaaksi metalliksi, ja kellastuneet kaislat ja paljaat varvut olivat hiljaa kunnes kokonaan kohmettuivat. Punaisissa kuolemankukkaisissa ja valkoisessa juhlapaidassaan otti kyläpihlaja kalamajan luona vastaan luonnon uuden isännän.

Ingiltä nyt kokonaan unohtui syksyllinen levottomuus ja talvi toi hänen mieleensä jälleen nuoren erämiehen rohkeuden ja ilon.

Sydänkuiden pakkaset olivat jo käsissä ja Inki läksi eräänä aamuna hiihtelemään teerien urpakoivuille. Talvipäivä kului pian ja ilta hämärtyi huomaamatta. Vanha koukkunokkainen koppelo vielä kotkotti kuivan hongan oksalla ja vietteli pyytömiestä kauvemaksi. Tuuli alkoi tuiskutella, mutta vanha saivarpää vielä kotkotti. Vasta kun vinheä tuulenpuuska toi kovan ilman ja tuisku helisti jääkilseitä hangella, havahti Inki. Hän heitti varsijousen selkäänsä ja käänsi suksensa kotiapäin jättäen koppelon kotkottamaan. Silloin jo pauhasi kamala rajuilma ja Ingin mieleen juolahti ilkeä tarina, että vanhat koppelot oikeastaan ovat noitua, jotka eksyttävät yksinäisiä metsämiehiä oikeilta teiltä pois. Hän hiihteli kotia kohti minkä ehti ja alkoi jo päästä välkymälle. Mutta hän oli tuiskussa näkevinään mustia lentäviä poukkia lumen joukossa ja puiden latvat tuntuivat hänestä hetkittäin vaapattavan valoisilta. Kamala aavistus lensi kuin nuoli hänen mieleensä ja hän otti hurjan vauhdin. Ennenkuin hän aavistikaan oli hän aukealla. Keltaisena ja mustana puurona nousi sieltä suuri savu ylös ja tuuli löi sakean katkun vasten hänen kasvojaan ja savusta välähti suuri kirkas liekki rätisten taivaalle niin että musta metsä valkeni.

— Mitä? — Kotiauma tullessa!

Ingin ensi ajatus oli suin päin rientää palopaikalle, mutta vaistomaisesti pysyi hän alallaan ja näki silloin, ettei ainoastaan kotiauma, vaan tasaiselle kallionkielelle rakennettu riihikin paloi ilmitulessa. Ja tulen punaisessa hohteessa latoi kolme mustaa miestä pirtin edustalla suksikelkkoihinsa talon tavaroita, Heikan omaisuutta — rautalyötteiset vakat, kirveet ja aseet, kuivatut kalat ja savustetut lihat — kaikki mitä vain oli arvokasta heitettiin kelkoille ja arvottomampi syydettiin lumeen. Tyrmistyneenä ja pullistunein silmin tuijotti Inki kauheaa näytelmää, miten hänen ja Heikan koti, pian kahden vuoden ponnistukset ja hedelmät paloivat poroksi ja miten murhapolttajat ja rosvot raastoivat heidän omaisuuttansa. Nyt alkoi pirttirakennuskin höyrytä ja savuta, vihanmiehet olivat viimeiseksi sytyttäneet senkin ja kaiun ilkkuen juostessa metsän honkien välissä kuuli Inki rosvojen huutavan ja kiljuvan niinkuin humalapäissään.

Nuorukaisen kaikki jäsenet herposivat ja vapisivat. Hän koetti liikuttaa suksiaan, mutta jalka oli voimaton. Viimein, kun mustat miehet tulen veristävässä hohteessa alkoivat viittoja häneen päin, ymmärsi hän vaaran ja viimeisillä voimillaan sai sukset juoksemaan.

Metsään hän pakeni, syvään korpeen tuiskun ja tuon kamalan kaiun ryskiessä. Minne hän hiihti, sitä ei hän tiennyt itsekään, hiihti vain, hiihti minkä jaksoi. Vaikka hän tiesi olevansa aivan voimaton, luistivat sukset nopeasti, niinkuin ihmeellä. Yhä kauvemmas hän hiihti pois hirmuiselta palopaikalta, jonka näky häntä vaivasi lakkaamatta. Koko metsä oli hänestä punaisessa hohteessa ja täynnä mustia miehiä.

Kun hän tyyntyi, oli hän rauhallisessa kuusikossa laakson pohjassa. Lumiset puut eivät liikkuneet vähääkään ja painuneitten havujen välissä tuikkivat ystävälliset tähdet. Inki aikoi pysähtyä, mutta tunsikin että hän silloin olisi vaipunut nietokseen suksiensa viereen. Hän sen vuoksi koetti laahautua eteenpäin ja katsella suurien kuusien juurelta pälvettä maataksaan.

Kuinka ollakkaan niin kuuli hän pienen puron solinan ja näki suuren kuusen peitossa pienoisen majasen, joka oli pienistä puista kyhätty ja nostettu pylvälle kuusen pitkään oksain suojaan, mistä sitä oli vaikea huomata. Se oli metsä-aitta, jollaisia erämiehet käyttivät kaukaisemmillä saloilla ja joihin he talvella kokosivat riistansa ja turkiksensa. Inki löysi kuusen juurelta porraspuun, jonka sai asetetuksi tilalleen ja jaksoi vielä vaivoin kavuta pienestä salvattomasta ovesta sisälle aittaseen.

Siellä odotti häntä pehmeä turkisvuode. Se oli niinkuin sadun armahtavaiset metsolaiset olisivat laittaneet häntä varten vuoteen.

Siihen ajatukseen hän nytkähti uneen ja nukkui, poika riepu.

Inki nukkui kauvan.

Hän näki unta tulipalosta. Metsä paloi ja valkea lähenei häntä yhä lähemmäksi. Hän nukkui korkealla metsä-aitassa eikä voinut paeta. Hän tunsikin jo tulen likellään, se vaaputti hänen silmissään ja hän kuuli korvillaan poukkien ryskeen. Hän havahti istualleen ja säikähti. Tottako vai unta! Ovi oli raollaan ja siitä hän selvästi näki ilmitulen loisteen metsässä.

Se oli vain nuotiotuli, joka paloi lähellä suurta kuusta ja vanha ukko istui nuotion ääressä paistaen lintua vartaassa. Kun ukko kuuli kolinan aitasta, jätti hän vartaan ja nousi aitan ovelle.

— Hyvää ehtoota Inki poika — huusi hän iloisella äänellä — kuinka olet maannut? Luulenpa kuin luulenkin, että sinun on käynyt niinkuin entisen erämiehen, joka tuli kaukaa veneellä ja rantaan päästyään keitti puuron, mutta nukahti niitylle, ja kun heräsi oli puuro homeessa eikä äijä tiennyt päivistänsä mitään. Tiedätkö sinäkään kuinka kauvan olet maannut?

— Kas Hartikkako se onkin! — Inki riemastui kuullessaan tutun äänen. Hän tuli alas ja istuutui viluissaan ja haukotellen lämpöisen nuotion ääreen. Hartikka laittoi hänelle mukavat havusijat ja jatkoi hullunkurista juttuaan homehtuneesta puurosta, niin että poika pian oli virkku ja iloinen niinkuin ei maailmassa olisi surua hiventäkään.

Inki söi puuron sijasta rasvoilla höystetyn makean linnunpaistin ja kuuli Hartikalta, että hän oli maannut kaksi vuorokautta yhtä menoa. Jo samana yönä kuin tuo kauhea palo oli, oli Hartikka saavuttanut Ingin. Miten hän oli vaarasta saanut tiedon, ei hän kertonut, mutta varmasti oli hän sen tiennyt. Vihamiehiä ei hän ollut tavannut, mutta Ingin jäljet hän oli löytänyt ja seurannut niitä tänne Kuusipurolle, jossa oli hänen oma metsäaittansa.

— Teidän talonne on kaikkine hyvineen jo kylmänä hiilenä — sanoi Hartikka sitten nuorukaiselle. — Sinä tulet nyt minun kanssani. Kun Heikka tulee keväällä, kerromme hänelle kaikki. Jääthän sinä minun luokseni!

— Jään halustakin.

Tario ja Päivä

Vanha erämies ja hänen nuori ystävänsä viettivät pimeää iltaa pienessä Lapinmäen eräsaunassa lepäillen ilvesajojen ponnistuksista, leiskuva tulenkieli nousi mustan kiukaan suusta valaisten kiiltäviä nahkoja, jotka levällään kuivuivat kynnet iskettyinä seinän puuhun.

Inki istui taljavuoteellaan mielessä monenlaisia ajatuksia. Tänä talvena hän oli koettelemuksesta ja

kokemuksesta paljon varttunut. Vanha Hartikka piti häntä niinkuin omaa poikaansa ja oli hänelle paljastanut metsän syvät salaisuudet ja kertonut hänelle ihmeelliset tietonsa. Mutta enemmän halusi Inki tietää. Hän oli kuullut, että erämaassa oli ennen asunut suuria lappalaisia noitia ja että Hartikka oli näiden lappalaisten sukua ja samallinen noita kuin nekin. Se tieto ei antanut hänelle rauhaa ennenkuin hän sai siitä selvän.

— Onko tässä Lapinmäessä kätkössä lappalaisten aarteita? — rohkeni hän kysyä Hartikalta, joka makasi kynnärpäällään katsellen ajattelevasti tulen leiskumista.

Hartikka kuunteli välinpitämättömästi.

— Olen kuullut puhuttavan suuresta Lapin noidasta Tariosta, joka on kätkenyt aarteita tähän mäkeen ja tehnyt monta ihmettä, — jatkoi Inki.

— Mitä olet kuullut? — kysyi Hartikka puolittain uteliaalla ja puolittain pilkallisella äänellä ja kääntämättä päätään tulesta.

— Että se oli saanut kiven kuplaamaan veden päällä ja sillä tavoin purjehtinut järven yli ja oli lapinuoolella ampunut kuoliaaksi kenen hyvänsä. Kerrotaan Tarion upottaneen lähteeseen kattilan täyttä hohtavia hopeita ja kultia, vaan sen tulevan sokeaksi, joka kattilan näkee. Puntasen mies oli ampunut vanhan teeren puun latvasta ja meni saalistaan noutamaan, niin istuikin pieni Lapin ukko puun juurella. Sano onko se totta?

Hartikka nousi istumaan juhllaisen näköisenä.

— Totta on. Täällä on ollut Tario ja lappalaiset ja he ovat vieläkin täällä. Mutta huonot ovat nykyisten erämiesten tiedot Tariosta. Kun jo olet mieheksi tullut, kerron sinulle Tariosta ja Päivästä ja tästä Lapinmäestä; kauvan olenkin sitä aikonut.

Siinä tulen valossa eräsaunassa kertoi Hartikka Ingille kumman tarinan:

Pian täältä Lapinmäeltä näkyy ahoja joka puolella minne silmäsi käännät. Ennen et täällä nähnyt mitään, et muuta kuin metsää ja taivasta. Mutta silloinkin oli täällä elämää ja eläjöitä, vaikka ne ovat olleet ja menneet eikä nykypolvi tiedä heidän tekojaan ja toimiaan.

Täällä Lapinmäen takana asui silloin lappalaisia, jotka kuuluivat Tarion sukuun. Vanha Tario oli pieni harmaahaiveninen ja viirunaamainen ukko. Suvun kesken nautti häh kuninkaan arvoa ja esi-isiltään, joilta oli arvonsa perinyt, oli hän myöskin saanut perinnöksi salaisen ennustuskyvyn ja taikataidon.

Suku muisteli parempia aikoja. He olivat asuneet suurien lietteiden rannoilla, — yltäkyläisessä veden ja metsäin rikkaudessa. Ne olivat niitä kala-aikoja, jolloin hirmuisen suuria mateita makaili karien ympäri pyrstö suussa. Mutta ne olivat jo ammuin menneet ne ajat. Teisko sukuineen oli ajettu pois etelän vesiltä ja Tariolaiset olivat lähteneet Tarjanteelta. Hämäläiset erämiehet tulivat kuin kalasäsket Pohjan vesille, eivät kysyneet, vaan veivät, ampuivat peurat, ryöstivät aitat ja ottivat lappalaisia kiini kiduttaakseen heiltä pois viimeisetkin nahkat ja hopeat. Turmio tuli ja uhkasi hävittää koko Lapin suvun.

Näillä Lapinmäen takaisilla mailla löysivät Tariolaiset viimein turvapaikan. He asuivat täällä soitten saarilla ja niemillä eivätkä uskaltaneet kulkea avovesillä. Kaikkia etelästä tulevaa he pelkäsivät kuin ruttoa. Kun oli myrsky ja pimeä riemuitsivat he, mutta kun vain tuuli oli etelässä ja lämpimässä, olivat he alakuloisia ja surullisia. Suon luikes ja valkokukka oli heidän ketojensa koreus ja kiero honka heidän pihapuunsa. Korpinärhi oli heillä kotilintuna ja kortteinen liekolampi kotijärvenä, jonka rannoilla he elivät vaivaloista elämänsä kalastamisella ja tietämisellä.

Surussa ja huolissa oli Tario vanhentunut. Pyynti oli yhä huonontunut ja onni tullut muuttelevammaksi. Tarion piirissä oli ennen ollut mainioita nuolenampujia ja keihäsmiehiä, mutta parhaat miehet olivat kuolleet ja monta oli lähtenyt Pohjan pitkään perään. Vieraat tavat alkoivat päästä lappalaisten sekaan, heidän joukkonsa oli yhä sulanut ja välimatkat kotakuntain välillä tulleet yhä pitemmiksi. Koko sukuyhteisyys olisi ilman Tariota jo hajonnut.

Yöt päivät mietti Tario sukunsa kohtaloa eikä vaara antanut hänelle rauhaa. Mutta vielä suurempikin surun kuorma painoi vanhan kuninkaan sydäntä.

Loppu uhkasi itse kuningaspolvea. Aina oli Tarion suvun kuninkaalla ollut poika, mutta Tarion ainoa lapsi oli tyttö. Tario oli uhrannut esi-isille ja rukoillut jumalia, mutta se ei siitä parantunut; hänen vaimonsa Riekko oli kuollut ja jättänyt hänelle ainoan tyttären Päivän. Raskaalla mielellä täytyi Tarion tyytyä kohtaloonsa. Varmaan oli Sarakka jumala niin määrännyt. Siitäkin tiesi Tario vanhan Lapin olevan lopussa.

Kuusitoista vuotias oli erämaan kuninkaan tytär, pieni ja hoikkakaulainen mutta rusoposkinen ja kirkassilmäinen, kaikkein mielestä kauniimpi kuin kirjavin tikka. Sanomaton ilo oli vanhalla Tariolla Päivästä, mutta sitä syvemmin kouri joskus kaipio vanhaa sydäntä, kun hän ajatteli Tarion polven loppua sen kukoistuksessa. Vai oliko uusi polvi ja uusi Lappi nouseva Päivästä? Unessa oli Tariolle ilmoitettu merkillisiä tapauksia.

Saapuipa Tariolle kauvan odotettu tieto etelästä. Kuningas ja ritari Kaarle oli ollut pitämässä kärkeä Satakunnassa ja Tario oli sinne lähettänyt liukkaasti miehensä Vakaran pyytämään rauhaa ja lakia hämäläisiä vastaan. Nyt palasi lähettiläs hyvillä sanomilla. Tarion piti kuitenkin itse tulla kuninkaan puheille, kun hän ratsasti erämaan ohi Korsholman linnaan.

Ennenkuin Tario läksi matkaan kokosi hän sukunsa salaa uhraamaan Pyhälle vuorelle, joka oli jäänyt Tarjanteen rannalle, kun lappalaiset sieltä ahdistettiin pois. Eräänä yönä kokoontuivat he sinne yksitellen, mikä tuli metsiä pitkin, mikä pitkin järviä varovasti ruuhellaan. Silloin oli oikea lapin ilma, rajupää raivosi metsässä ja myrsky pauhasi mustalla Tarjanteella niin että vesi kiehui kivisillä rannoilla. Tätä pitivät lappalaiset hyvänä enteenä ja iskivät iloisina valkean ukkosen kaatamien puiden lastuihin. Juhlan pidettyä hävisivät he sieltä yhtä salaa kuin olivat tulleetkin.

Pian Pyhänvuoren kokouksen jälkeen otti Tario kirveensä ja keihänsä ja läksi matkalle Kaarle kuningasta tapaamaan. Mukaan tuli ruma kolmisorminen Vakara ja Päivä. Isän oli täytynyt luvata ottaa tyttö katsomaan rautaritärejä ja hevosia. Päivä siitä hihkasi, että räme raikui, ja hyppeli sarkahameessaan, että hopeiset koristukset helskyivät.

Kankaita pitkin kulkivat he länteen päin. Päivän päästä laskeutuivat he jäkälämaalta tuulisille nevoille.

Hetteissä kasvoi pursuja ja joku huonoruokainen heinänkorsi ja siellä täällä kummitteli parrakas vaivaismänty — pieni ja niukka niinkuin itse lappalainen. Nevaa kierteli hitaasti vehkapuro, jonka varsilla kurjet kaahlailivat. Kuivilla paikoilla oli vanhoja raunioita kitisevään kelohonkain juurella. Sellaisilla paikoilla matkalaiset lepäsivät, sillä Tario tiesi rauniot oman heimonsa omiksi. Mutta kaikki olivat jo hävinneet ja ainoatakaan elävää ihmistä tapaamatta tulivat he määräpaikkaansa Kyrön kankaalla, jossa odottivat Kaarle kuninkaan tuloa.

Vihdoin tuli kuninkaan pitkä ratsasjuoni pitkin harjua ja Päivä näki hyppivät hevoset.

Leirivalkeat viritettiin. Kaarle kuningas istui puun juurella, palvelija kaatoi hänelle viiniä juomasarveen ja huovit syöttivät ratsujaan ja laulella hoilasivat. Lappalaisukko käskettiin kuninkaan eteen ja hän kertoi silloin nöyrästi valituksensa ja pyysi päästä heimoineen kuninkaan suojaan ja veronalaisuuteen. Kaarle kuningas nauroi pienelle Lapin ukolle ja lupasi ottaa heidät kaikki kruunun kotalukuun ja kuninkaan lappalaisiksi, jos he maksaisivat kaloja ja nahkoja kuninkaan voudille.

Ratsumiesten keskellä katseltiin ja ihmeteltiin lappalaisia. Miehiä tuli nauraen Päivää nytistelemaan ja taputtelemaan ja muudan rohkea tempasi hänet syliinsä. Mutta Päivä juoksi kirkaisten isänsä turviin.

Vakara sitävastoin oli ratsumiesten joukossa kuin kotonaan. Häntä puhuteltiin ja häntä juotettiin kunnes hän tuli humalapäihinsä. Silloin tuli Tario ja käski omalla kielellään häntä pois ratsumiesten joukosta, sillä hän pelkäsi että Vakara ilmaisisi vieraille lappalaisten salaisuudet ja tiedot.

Mutta Vakara oli nyt niinkuin hullu ja huusi Tariolle vastaan ettei hän ollut nevakuninkaan orja. Ratsumiehet nauroivat katketakseen hänen rumuuttaan ja hulluuttaan ja juottivat hänelle yhä enemmän olutta.

Illan pimetessä loistivat valkeat kirkkaammin ja hurjemmin punottivat miesten kasvot. Rohkea huovi ajoi kiroillen ja manaten Päivää niinkuin arkaa sorsaa.

Tariota rupesi pelottamaan tämä kuninkaan leiri ja hän päätti lähteä vielä yön selkään.

Kun yö tuli, olivat Tario ja Päivä kaukana Kyrön kankaalta. Mutta Vakara nukkui raskasta unta toisten humalaisten keskellä kiiluvain nuotioitten ääressä.

* * * * *

Oli keväällä sitä aikaa, jolloin kurjet tulevat ja huutavat: "tasan yö, tasan päivä, tasan mun kaksi jalkaani." Suoja tuuli pudotteli lumen lupsia hongista, joiden juurilla lappalaisten maakodat olivat. Itse lappalaiset kutoivat umpijärvensä rannalla yksinkertaisia katiskojaan kesäksi. Päivä paistoi järven lumen aivan rasvaiseksi, niin että se huikasi lappalaisten haukansilmiä, ja vastarannalla istui mustia teeriparvia alastomissa koivuissa. Kauniimpaa kevättä ei olisi voinut toivoa.

Kun päivä oli laskenut ja hanki kohmettui, kävivät lappalaiset lammaskuopillaan harjun rinteessä ja

menivät sitten levolle turvepesiinsä suurten kivien kylkeen. Monta vuotta olivat he saaneet elää hämäläisten erämiesten tietämättä tässä viimeisessä pakopaikassaan Tapinmäen takana. He nukkuivat senvuoksi rauhallisesti ja huoletonna uneksuen tulevasta hauenkudusta.

Mutta yhdestä kodasta nousi vielä savu, vaikka kuu jo oli hiihtänyt puolet yön taipaleesta. Vanha Tario valvoi levottomana kodassaan tarkaten huomiolla palavaa kotavalkeaa.

— Hm — hän hymisi — honkatuuli ja lieska lekahtelee. On paha tulossa. Hiihtää miehiä kierällä hangella.

— Mikset nuku, isä? — kysyi Päivä. Hän oli jo nukkunut, vaan nyt herätti hänetkin jokin aavistus.

— Ei pysy uni vanhassa silmässä. Pitkä uni on edessäni, silloin saan minä nukkua. Vaan nuku sinä, lapsi. Sinulla on elämä edessäsi ja pian saadaan rauha ja laki näillekin perille, sen on Ruotsin kuningas luvannut.

Kotvan kuluttua puhui Tario jälleen:

— Sinä, lapseni, olet perinyt minun henkeni. Sano, mitä Sarakka ja kuolleet sinulle ilmoittavat?

— He käskevät minua pois luotaan, mutta sinua luoksensa. Mutta äiti lupaa minulle onnea ja kääntää tulemaan takaisin.

— Minä tiedän sen. Meidän täytyy lähteä täältä. Kalma odottaa minua, mutta onni sinua.

Silloin valkea taas pihatti ja vanhan Tarion viiruinen naama sävähti.

— On paha tulossa. Hiihtää miehiä kierällä hangella. Vakara on meidät pettänyt ja opastaa vihollisia tänne.

Kierällä hangella hiihti joukko suksimiehiä lappalaisten pientä kylää kohti. Varovasti ja äänetönnä hiihtivät he repaleisen lappalaisen perässä. Nyt he tulivat honkain pimentoon ja opas pysähtyi ja alkoi viittoja. Suksimiehet käänsivät palavia silmiään joka puolelle, ennenkuin keksivät honkain pälvissä matalain turvemajain mustat hahmot. Pisin suksimies jakoi joukon ja käski toisen osan hyökätä muihin majoihin, mutta riensi itse parin miehen ja oppaan kanssa sille majalle, josta lämmin savu vielä hengähteli.

Lappalaishälyssä nousi huuto ja meteli keskellä yötä. Höperöinä ja yrittämättäkään vastarintaa karkasivat lappalaiset yösijoiltaan ja juoksivat parkuvine vaimoineen, lapsineen ja lampaineen kylmään korpeen, ja pari heistä vaipui veriinsä kotinsa ovelle.

Ensimmäiseen risahdukseen riensivät Tario ja Päivä ulos, mutta heidät huomasi oppaan väijyvä silmä.

— Tänne hoi! Pyhä Heikki, täällä on aarteet ja tyttö!

Se oli viimeinen sana, minkä Vakara sanoi. Vanha Tario pystyi vielä tekemään viimeisen tuomion ja antamaan petturille kirveestä kuolemaniskun. Mutta muita rosvoja vastaan eivät hänen voimansa riittäneet. Ammottava haava niskassaan hän töin tuskin pelastui ja jaksoi paeta väkensä jälkeen korpeen. "Kuninkaan lappalaiset", — höpisi hän mennessään — "ei oma eikä vieras kuningas voi teitä suojella. Jumalatkin meidät pettävät."

Päivällä oli tuura, jolla hän itseään puolusteli. Sillä hän antoi pitkälle suksimiehelle, joka yritti häntä vallata, sellaisen iskun päähän, että mies pyllähti maahan. Mutta toiset miehet riensivät apuun, väänsivät tytöltä aseensa pois ja pitelivät häntä lujasti kiini.

— Saitkos hiippaasi! — ilkkuivat he kaatuneelle päämiehelleen — mitäs menit lumottua Lapin noitaa vastaan. Tule pitelemaan saalistasi ja näytä meille Lapin aarteet!

Kauhukseen huomasi Päivä, että hänen ryöstäjänsä oli sama hurjapää huovi, joka Kyröskankaalla oli häntä syliinsä tavoitellut. Mutta nyt ei huovilla ollut aikaa hyväilyyn, sillä antoipa Päivä hänelle kiinipitämässä työtä.

Ryöstäjät repivät lappalaisten majat hajalle, heittivät kaikki tavarat ulos, mitä käsiinsä saivat, etsivät tuohivalkeillakin varsinkin Tarion majasta, mutta eivät löytäneet muuta kuin kuluneita nahkoja, kontin räjäsyjä ja muuta köyhän kansan kalua. Vanhasta kattilasta jo luulivat jotain löytävänsä; löysivät haisevia kalan totkuja. Aartenetsijät alkoivat suuttua.

— Ne ovat noituneet aarteensa pois ja kätkeneet vuoreen tai lähteeseen!

— Tuo Vakarakin manattu on surmattu!

— Sinä Juuttaan Kaltti, millä maksat meidän jalkavaivat?

Kaltin ei auttanut muu kuin jakaa miehilleen Päivän hopeahelyt ja korut.

Niin loppui Lappi erämaalta ja hämäläiset jäivät Lapin aarteista riitelemään. Ja tällä kertaa he veivät lappalaisten viimeisen ja kauneimman aarteen.

Päivä vietiin orjaksi kauas erämaalta. Mutta hän tuli takaisin ja hänen kanssaan tuli nuori hämäläinen, joka oli hänet vapauttanut Kaltin vallasta. Päivä ja hänen miehensä asuivat yksinään sillä mäellä, jonka alla viimeinen lappalaiskylä oli hävitetty. He kävivät usein Hämeessä, mutta palasivat aina takaisin erämaahan. Muutaman vuoden päästä tappoi kaatuva puu Päivän miehen. Se oli merkki siitä, että vanha Tario vielä eli, väikkeinhän koskaan palannut Lapinmäelle.

Päivällä oli yksi ainoa lapsi, tytär, nimeltään Kaija, joka joutui hämäläisen erämiehen vaimoksi, niinkuin äitinsäkin. — —

* * * * *

— Kaija oli minun äitini — sanoi Hartikka kertomuksensa loppuksi — ja vanha Tario oli äijä äitini äidistä ja sinun isäsi oli minun veljeni. Nyt tiedät Inki sukusi.

Inki kuuli tätä kuin ilmeistä ihmettä. Hänen päätään kuumetti, kun hän ajatteli näitä esivanhempia. Mutta hän ei niitä pelännyt eikä kammonnut. Se oli hänestä vaan niin kummaa, että Hartikka ja hän olivat Lapin sukua.

Hartikka kysyi, joko Inkiä nukutti, ja kun ei nukuttanut, kertoi hän vielä.

Minun vanhempani ja me lapset elimme kauan Hämeessä, mutta varmaan Lapin luonto veti meitä tänne, sillä tänne äitini perintömaalle me kuljimme usein kalastelemaan ja oravia ampumaan. Kun minä kasvoin, oli minulla aina onni erämaassa, mutta onnettomuus muualla. Senvuoksi olen minä jäänyt tänne iäkseni. Metsän onni on aina ollut tällä paikalla, jossa tämä eräsaunamme nyt on. — Tuossa kohisee tuo suuri haapa. Se ei ole luonnon puu, ja muista, ettet sitä koskaan hakkaa maahan. Äitini kertoi äitinsä ennustaneen, että tässä kerran seisoo suuri ja rikas talo. Sillä tavalla tulisi tosi Tarion unista.

— Miksi et ole rakentanut taloa tähän? — kysyi Inki.

— Minä olen metsämies, niinkuin isänikin oli, eikä metsän miehen sovi olla talon mies eikä akan mies. Nuorena Hämeessä ajattelin kerran minäkin emäntää itselleni, mutta ajateltuni meni kulkevan miehen mukaan, eikä metsä ole toista kertaa miestään päästänyt. Mutta sinä Inki saat tehdä tähän talosi, koska olet Lapin perijä. Elleivät metsänkäynnit parane, ei muuta neuvoa ole. Kun vartut, saat itse päättää.

Uusi asutus

— — "Ja koska me olemme kuulleet, että se erämaa on mahtava ja suuri metsä ja että siellä kyllä on varaa tehdä hyviä tiloja, joissa ihmiset voivat asua; — sentähden on meidän tahtomme ja käsikymme, että te pidätte neuvoa, että joku osa rahvasta ryhtyisi raatamaan ja rakentamaan mainitulla erämaalla — —"

(Kuningas Kustaa Vaasan käskykirjeestä.)

Heikka palasi nuoren vaimonsa Maisan ja lehmän kanssa erämaahan keväällä tuon onnettoman palon jälkeen.

Koivas oli kytketty puuhun ja Maisa istui puolipalaneella hirrellä kasvot käsissään ja itki ääneensä. Heikka seisoj vieressä synkkänä ja kalpeana tuijottaen mustiin kekäleihin, joiden välistä uusi nurmi jo pisti esille päätänsä.

Äkkiä oli ilo muuttunut suruksi, toivo rauennut epätoivoksi. He olivat kiiruhtaneet matkaansa joutuakseen luonnon kukoistuksen ajaksi valmiiseen uuteen taloonsa. Mutta talosta ei ollut mitään jäljellä. Ei ollut pirttiä, ei riittä, ei eloa, kaikki oli armoton tuli syönyt, kaikki. Hirvikankaan aumakin oli tyysten ryöstetty.

— Tänne tultiin korpeen kuolemaan, — nyyhkytti vaimo itkunsa välissä.

Ne sanat leikkasivat Heikan sydäntä. Hän ei voinut mitään vastata. Hän näki, että hänen talossaan oli ollut pahempi kuin tuli, oli ollut vihamies. Vihan kekäleihin oli hän tuonut rakkautensa.

Pitkän aikaa istui siinä vielä nuori vaimo puolipalaneella hirrellä taistellen mieltään vastaan. Viimein hän nousi altistuneella mielellä. Hän taipui nöyrästi alkamaan elämäänsä uudestaan raunioiden alimmasta pohjasta asti.

— Lähden lehmälle katsomaan syöttämistä, — sanoi hän hiljaa. — Eihän tässä auta muu. Aljetaan alusta.

Heikka oli kiitollinen näistä sanoista. Hän sai niistä uutta voimaa, uutta tahtoa. Hän teki uuden valkean ensimmäiselle nuotiopaikalleen ja korjasi uudelleen pienen kalamajan katon.

Vaikeaa oli uuden elämisen alku. Erämaahan sai nuori vaimo tuosta ensi tapauksesta voittamattoman kammon, vaikka hän sen kesti, ja kaksinkerroin raskaammalta kuin ennen tuntui Heikastakin työ.

Mutta tapahtui kerran, että Koivas eräänä iltana ennen Juhannusta tuli kotia suussa ja sarvissa kourain rukiin olkia, joissa oli sekä tähkät että jyvät.

Tämä oli suuri ihme ja hyvin ällistyi Majalahden isäntä ja emäntä siitä. Lehmä tuo metsästä tuleentunutta ja leikattua viljaa Juhannusviikolla! Mutta läksivät Heikka ja Maisa viisaan lehmän perässä katsomaan sen halmeita. Koivas johti heidät metsään, tiheimpään näreikköön puron varrella, ja siellä seiso i ihmeellinen sammaltunut, harmaa rakennus tai kivi. Lahonneilla pötkelöillä se oli tuettu ja aivan viereen olivat suuret puut kasvaneet.

Heikka veti rakennuksen kyljestä ulos sammaltuyvisen lyhteen ja lyhteen terästä karisivat kuivat, raskaat jyvät. Se oli ikivanha, sammaltunut auma, jonka monta kymmentä vuotta sitten joku erämaan kulkija oli unohtanut tai muuten jättänyt halmeellensa, minne sen metsä vähitellen oli peittänyt, kunnes puutteenalaisen talon lehmä sattumalta tuli sitä sarvimaan.

Määrätön oli Heikan ihastus. Jos jyvät osaksikaan olivat aumassa säilyneet, oli siinä kolmekymmentä panna viljaa ja Majalahti oli varakas talo, vaikkei siinä vielä pirttiäkään ollut.

Vielä vaivasi Heikan päätä se mahdollisuus, että jyvät olisivat lumottuja, mutta kun hän oli saanut pienen myllyn käyntiin Majalahden puron syöksyyn ja oma emäntä Tapion jauhoista leiponut tuoksuvan lämpimäisen, hävisi kaikki epäily Heikan mielestä ja hän söi.

* * * * *

Se vuosi, jolloin Heikka uudelleen alotti elämänsä Majalahdella, oli suuri asutusvuosi koko erämaalla.

Nyt oli viimeinkin hämäläisille tullut aika lähteä omistamaan haapiokappaleitansa erämaassa. Yksi ja toinen kulkemaan kyllästynyt kalamies palasi nyt pysyvästi eräpirtilleen kalaisen lahden kainaloon, antoi kirveen kaikata hirsikössä ja korjasi syksyllä halmeensa. Näin valmistettuna kävi hän pelotta ensimmäistä talveansa vastaan erämaassa. Seuraava kevät toi hänelle uutta saalista, uutta rohkeutta. Jokainen kuluva vuosi kiinnitti hänet yhä lujemmin siihen ahonvieremään, johon hän oli viljelyksensä raivannut ja peltoraunionsa koonnut.

Toisen tulokkaan lumosi metsä. Hän syksymmällä ja talvella ahkerasti metsästeli ja asetteli ansoja ja hiihti petojen jälkiä ja teki huhtia sinne tänne vuorien rintoihin. Turkiskuormalla palasi hän sitten etelään, mistä kuljetti korpeen lehmän ja lampaan, ja alotti sillä tavoin yksinäisen uutisasukkaan toivovaa elämää.

Mutta hämäläisten voima ei riittänyt koko suunnattoman erämaan kansoittamiseen. Enemmän väkeä tarvittiin halmeita ravitsemaan, useampia kirveitä rakennuksille, yritteliämpää, halukkaampaa rotua uutismaille. Vielä oli erämaa valloittamatta.

Silloin tulivat savolaiset idästä. Ketkämä olisivatkaan paremmin sopineet erämaan valloittajiksi kuin savolaiset, jotka jo miespolvien aikoja olivat siirtolaisina etsineet asuinsijoja Savon kauneilla vesillä ja kukkuloilla ja jo sata vuosia taistelleet vihollisia ja rajakorpien kaikkia kauhuja vastaan?

Kirveellä ja tulella olivat he muinoin retkeilleet tervehtimässä hämäläisveljiä heimorajalla. Nyt tulivat he rauhan aseilla, suurena rauhallisena sotajoukkona. Ja nyt saatiin nähdä omituisin valloitusretki, mitä Suomessa on milloinkaan nähty. Lakikirja ja käskykirjeet kädessä kulkivat päälliköt, kirves olalla, siemenpussi ja tulukset kontissa marssivat perässä soturit. Se oli tuomarien ja uutisasukkaitten sotaretki, asutuksen ja viljelyksen rynnäkö korpeen, rauhan retki rauhattomuutta vastaan. Muissa sodissa hävitetään viljamaat, tässä kansoitetaan korpi. Suomalaiset eivät ole koskaan tehneet loistavampaa urotyötä kuin sen, jolla he valloittivat isänmaalle sen suurimman voittomaan.

Reippaasti edistyi savolainen asutus erämaalla. Savolaisille sovitettiin tilaa, missä vain sopi. Missä eivät hämäläiset valvoneet oikeuksiansa, siihen istutettiin savolainen uutisasukas niinkuin pensaita istutetaan. Ehtimiseen saivat savolaiset lisäväkeä. Kymmenessä vuodessa oli valloitus pääasiassa

ratkaistu. Jos ei hämäläinen väistynyt pahalla, väistyi hyvällä. Savolaisilla oli hopeariksit kontin pohjalla ja he osasivat tyttärenkin kautta tien hämäläisten talojen isännyyteen.

Hämäläiset ja savolaiset siten kansoittivat erämaan. Kumpikin rotu oli eriluontoinen ja sen mukaan tuli asutuskin. Savolaisen on helppo lähteä kodistaan, hän oli syntyänsä lähteväinen; suksimiehenä vain kauniina kevätaamuna lähti hiihtämään erämaahan ja teki tupansa siihen, missä sulan tapasi tai mihin kolmantena matkapäivänä pääsi. Hän aloitti oman viljelyksensä aivan uudesta ja antoi talolleen oman sukunimensä.

Hämäläiselle taas oli koti rakas ja hänen oli vaikea luopua isiensä maalta. Hän sen vuoksi vain levitti isiensä viljelystä ja tuli siten askel askeleelta erämaahan. Vaan erämaahankin toi hän aina kotitalonsa nimen ja käytti sitä itsekin kaiken ikänsä. Hänen asutuksensa kulki hitaasti eikä ehtinyt kauas. Mutta mihin hän juurrutti työnsä, siitä ei häntä mikään voima maailmassa voinut irroittaa. Savolaisten siirtolaisten tulvassa pitivät hämäläiset pohjansa, niinkuin kivet koskessa.

Itäiselle suurelle erämaalle eivät hämäläiset olleet ehtineet lukuisasti asettua. Se siis kokonaan joutui savolaisten haltuun. Naapurit rupesivat muinaista Hämeen erämaata sanomaan Savoksi. Mutta sinne jäi Hämeen sakea veri ja sitkeä luonto. Tämän vereen ja luontoon yhtyi Savon kieli ja viljelyshalu, ja siten syntyi sinne oma erämaan rotu, kahden rodun voimainen.

Kauas retkeilivät rohkeat savolaiset. He tulivat maanselälle, ja näkivät uusia kauniita erämaita, aavoja tasaisia metsänselkiä, ruohoisia kalajärviä ja vuolaita virtoja, jotka keväisin tulivat mahtavina kyminä. Siellä kalastelivat savolaiset ja kaatoivat hirviä, maksaen kustakin reiden veroksi. Pian oli sielläkin suuria savolaiskyliä. Pohjanlahden rannoilta läheni sillä aikaa vanhempi asutus ja niin asutettiin jokivarret molemmista päistä ja Pohjanmaan erämaat kansoittuivat.

Kun savolaiset ehtivät lännessä Satakunnan hämäläisten erämaalle eli Pirkkalanpohjaan, savusivat siellä jo hämäläisten sakeat savut. Savolaisten valloitus loppui siihen. Pirkkalanpohja jäi edelleenkin hämäläiseksi, mutta sielläkin saivat monet savolaiset uutisasukkaat sijan vakaitten hämäläisveljiensä joukossa.

* * * * *

Se kesä, jolloin Majalahden Heikka palasi erämaahan, oli ensimmäinen oikea asutuskesä sillä kulmalla. Taloja syntyi siellä yhden suvikauden kuluessa useampia kuin ennen kokonaisina sukupolvina. Lähimmiksi naapureikseen saivat Majalahtelaiset rakkaita sukulaisia. Maisan veli Sipi oli nainut Heikan sisaren Ursun ja tuli syksymmällä Heikan perässä. Heille luovutti Heikka maan omasta maastaan, kun he ottivat vastatakseen emäkylälle maksettavan kalaveron. Vanhan naapurinsa Savon Matin kanssa eli Majalahden Heikka parhaassa sovussa. Naapuruuteen yhtyi uusia naapureita ja kun sama selkävesi yhdisti kaikkia, rupesivat etäisemmät naapurit Metsätaipaleella sanomaan näitä Rantakunnaksi.

Uudet alottelevat etsivät usein apua ja neuvoa vanhemmilta erämaan olijoilta. Yksinään oli pari uutisasukasta ennen koettanut ponnistaa. Heidän asutuksensa hävisi ja ryöstetyt ja poltetut aumat ja asunnot olivat sen hedelmät. Nyt asutus syntyi uudestaan ja yhteisin voimin saavuttivat ihmiset ensimmäisen pysyvän voittonsa luonnon yli.

Uutisasukkaitten työ edistyi ihmeteltävästi. Suvisin nousi yhä useammalta mäeltä sakea savu kajaalle poutataivaalle. Joka talvi ilmestyi mäen seljille uusia raivioita ja uusia asuinpirtejä. Uutisasukkaitten elämä oli omituista ja alkuperäistä, sillä erämaassa täytyi olla erämaan tavalla. Naapurit hakkasivat yhdessä suunnattoman suuria kaskia. Kirveillä ei niitä jaksettu raivata, mutta annettiin luonnon myrskyjen sortaa pyälletyt hirsikot maahan ja puhurituulien polttaa kauheat kaskitulet. Sitten heitettiin kallis siemen mustaan paloon karren peittoon. Luoja antoi vuoden tulon ja syksyllä seisoi kymmenien sylien aumat halmeella. Siihen aikaan oli erämaalla omat viljalajinsa. Tuottoisin niistä oli "korporuis", jota myös sanottiin "juurehiseksi" ja metsäläisrukiiksi. Se oli siitä merkillinen, että se kaskeen viskattuna kasvoi koko pensaan olkia yhdestä siemenestä ja tuotti summattomat määrät jyviä, vaikka tähkät olivat pieniä. Se oli oikea erämaan siunaus, vaikka se peltojen suuretessa ja kaskien vähetessä yhä hävisi eikä sen kirpelä olki lopuksi kelvannut edes lehmillekään.

Paljon pienemmästi alotettiin karjanhoito. Ensin oli lahdenperät hakattavat vesipajuista ja raivattava luhdiksi ja sinne saatava haasiapuut. Toisia niittyjä käytiin aitaamassa etäällä vanhoilla halmeilla. Siten aidattu niitty oli aitaajan oma ja siitä syntyivät pitkät niittymatkat, joita nuoremmat sukupolvet ovat valittaneet. Vasta kun näin oli varustauduttu, tuotiin lehmä tai pari autioille karjanmaille.

Jo eksyi niinkin merkillinen eläin kuin hevonen Rantakunnalle. Se oli Savon Matilla, joka sen oli tuottanut Savosta. Hevonen eli talvisin Matin pirtissä niinkuin rakas perheen jäsen ja haukkasi ateriakseen havuneulasilppua. Lähellä ja kaukana puhuttiin Savon Matin hevosesta.

Niin karttui ja varttui ensi aikoina erämaan viljelys. Mutta sitten tulivat vitsaukset. Tulivat hallat, kylmivät kauniit kylvöt; suuret kulot, polttivat maat ja metsät; korven karhut, löivät karjan; peljätyt vesikesät, peittivät mustaan mutaan niityt ja laihot ja toivat nälkää elukoille ja ihmisille.

Mutta siitäkin huolimatta elettiin erämaalla.

Autio

Sinne tänne hajaantuvat vesijaksot olivat ensi aikoina ainoita erämaan kulkuteitä. Ajan pitkään ne kuitenkin eivät yksin riittäneet kaikkea väliliikettä ylläpitämään, vaan kun asutus levisi, ruvettiin kulkemaan poikkimaisin yhdeltä selkivesistöltä toiselle. Toisia kulkuteitä syntyi, joiden uraa erämaan perimmäisillä pohjilla asuvat kulkivat rasittavilla vaelluksilla etelämpiin seutuihin, minne heillä oli kirkonkäynnit ja monet muut asiat. Nämä ensimmäiset valtatie olivat vain pahaisia jalkapolkuja, jotka, missä suinkin mahdollista, seurasivat kuivaa kangasta ja harjua, niinkuin sian selkää, ja väliin veivät hetteisten nevain yli porrasta pitkin, jolla kulkija saattoi pysytellä ainoastaan haaraisen sauvan nojassa.

Yksi sellainen tie kulki Pirkkalanpohjan itäisiä metsäseutuja pohjoiseen päin. Sitä sanottiin Aution tieksi, sillä se kulki yksinäisiä autioita tienoita eikä sen varrella ollut ainoatakaan ihmis-asuntoa.

Olipa sentään. Sen varrella oli vanha, autioksi jätetty talo, jonka oli muudan uutisasukas aikoinaan raivannut pienen erämaan luoman varrelle; vaan asukas oli uupunut ja jättänyt työnsä kesken. Entiset halmeet talon ympärillä kasvoivat jo pitkää metsää. Rakennukset olivat jo puoleksi lahonneet ja sammaltuneet ja pelottivat tyhjyydellään ja autiudellaan.

Tähän autioon taloon poikkesi kuitenkin erämaan pitkämatkaisia kulkijoita, sillä se sopi hyvin matkan varteen Hämeestä ja Satakunnasta pyrittäessä pohjoisille suurille järville ja Kainuunlääniin, joksi tällä puolella sanottiin Pohjanmaata. Joskus näinä vuosina sattui Autioluomalle kirjava joukko kiertäjiä, pakolaisia idästä, vihavenäläisten alta, kerjäläisiä, räämäkauppeja, kattilanpaikkaajia ja muita ammattimiehiä, kulkuakkoja ryysyineen ja lapsineen, muuttavia uutisasukkaita tavaroineen ja kantimineen. Mutta kukaan ei jäänyt autiota taloa asumaan, kukaan ei tehnyt heinää luomalta eikä korjannut lahoovia rakennuksia, vaan jokainen hävitti ja poltti, mitä vielä polttaa sopi. Levähdettyään kiiruhti matkamies pois tästä paikasta, joka oli kamalassa maineessa uutisasukkaitten kesken.

Harvoin näet puuttui Autiolla majailevasta seurasta pahantekijöitä ja rosvoja. Erämaahan, jonka eksyttäviin metsiin ei lain käsivarsi ulettunut, riensi kaikkialta niitä, jotka lakia pelkäsivät. Sinne kokoontui rikoksentekijöitä, murhamiehiä, varkaita, karkureita, irstaita seikkailijoita ja muuta samanlaista väkeä. He kulkivat ja samosivat yksin ja joukoin ristiin ja rastiin ryöstäen ja saastuttaen erämaata ja sen luontoa teoillansa ja rikoksillaan. Rauhaa oli rakennettu ja naapurisopua oli rakennettu erämaalla talojen ja heimojen välillä, mutta entiset levottomuudet olivat taasen puhjenneet eloon. Erotuksena oli vain, että murhaavain ja tappelevain rajanaapurien ja kalamiesten sijaan oli tullut kiertäviä rosvoja.

On kulunut jo kolmisen vuotta Majalahden pirtin poltosta, kun eräänä alkukesän iltana tapaamme vanhan Hartikan ja Ingin Aution tiellä. He ovat menossa katsomaan onko perää huhussa, että Autioon on tullut rosvojoukko pysyviksi asukkaiksi.

Siitä keskustelivat kulkijat hiljaisella metsätiellä. Kentiesi eivät ne olleetkaan niin pahoja ihmisiä kuin uutisasukkaat kertoivat, kentiesi olivat muitten tekemiä kaikki pahat, joista näitä suotta syytettiin. Joskus tuli erämaassa pahoistakin ihmisistä hyviä, muuttuivat karkurit ja pahantekijät rauhallisiksi uutisasukkaiksi. Suuri luonto taltutti, nöyryytti ja kesytti ihmismieltä. Salon ääretön hiljaisuus tauotti huutajat, hurjistelija tottui käyttämään voimaansa taistelussa luontoa vastaan ja yltiöpää tuli tuntemaan voimainsa pienuuden luonnon suuria voimia vastaan.

Hartikka kertoi, miten Puntanen lounaisella erämaalla joku aika sitten oli tullut asutetuksi.

Hämeessä oli kaksi veljestä, hurjia rosvoja ja murhamiehiä kumpikin. He pakenivat erämaahan, kun kuulivat, että se, joka seitsemän vuotta voi pysyä korvessa piilossa, saa rikoksensa anteeksi. He kulkivat etäälle, niin kauas ettei heistä kukaan muu ihminen tietänyt mitään. Huutava kuuksa opasti heidät kahden salojärven kannakselle ja siihen he tekivät talonsa. He elivät siellä vuotensa uhraten suurelle kuuselle ja kivelle ja, kun seitsemän vuotta oli kulunut, tulivat he ihmisten ilmoille ja heistä tuli parhaita erämaan asukkaita ja heidän talostaan niin mahtava, että sillä oli oma penkki Pirkkalan kirkossa ja oma rautarengas kirkon seinässä.

— Täksi yöksi emme pääse Autioluomalle, — sanoi hetken kuluttua Inki.

— Emme. Sinne on vielä hyvät matkoja. Vaan ei ole väliäkään. Teemme tulen tuonne ahteen alle lehto-onneen, jonne polku vie. Onhan lämmin ja kaunis ilta.

— Vaan jopa siellä on kulkijoita ennen meitä. Näetkö savua? — Kuule — sieltä kuuluu sopivaa ääntäkin, ihan niinkuin soittaisi.

He pysähtyivät. Todellakin. He kuulivat puutorven tai huilun soittoa alhaalta ja näkivät heikon savun nousevan puiden latvain yli. Ingistä tuntui niin tutulta ja viettelevältä tuo soitto ja hänessä heräsi uneksiva kaipaus päästä soittoa likemmäksi. Siinä oli jotain ihmeellistä ja rakasta. Ne eivät olleet rosvoja ja pahantekijöitä, jotka niin kauniisti soittelivat yksinäisessä metsälaaksossa.

Vähän erillään tiestä näkivät he norossa vanhan harmaan miehen, joka istui koivujen alla ja puhalsi torvihuilua. Vieressä maassa oli kaikenlaista kannettavaa ja nuori tyttö puuhasi polvillaan pienen tulen kanssa. Tytöllä oli yllään tavallista paremmasta sinivaatteesta tehty pujotettava takki, joka oli punertavasti paarrettu ja sopi kauniisti nuoreen vartaloon. Kultasuortuvainen tukka oli silitetty otsaseppeleen alle, jollaisia pantoja naimattomat tytöt pitivät päässään. Kun vieraat saapuivat paikalle, nosti hän kauniit sileät kasvonsa tulen paahteesta. Vanhuskin lakkasi soittamasta. Ystävällisesti vastasi hän vieraitten tervehdykseen ja nousi seisaalleen heitä tarkemmin katsellakseen.

Hartikkakin jäi soittajaa tarkasti katselemaan. Äkkiä sanoi hän:

— Leikari-Martti!

— Niin. Onko se Hartikka! — huudahti leikari vastaan.

— Siksi minua on sanottu.

Nyt he löivät kättä toisilleen. He olivat vanhat nuoruudenpäiväin ystävät. Yhdessä olivat he ennen kisailleet kyläjuhlissa ja yhdessä samoilleet erämaita ja iloinneet toisistaan kuin rakkaat veljekset — viimeksi leikarin häitä juotaessa. Mutta siitä oli jo aikaa kulunut ja kaikki oli aika muuttanut, paitse vanhan ystävyuden.

He istuivat maahan vastatusten rauhassa katsellakseen ja kuullakseen toisiaan. Pirja lähti lähteelle varustamaan ilta-ateriaa miehille.

Inki oli yksinensä katsellut ystävään kaunista kohtausta. Nyt teki hän lipin ja suuren tuohisen vesiastiaksi ja meni myöskin lähteelle.

Sadat kevään kukat vartioivat lähteen kaunista silmää. Niitä varoi Inki jaloin polkemasta. Hän ammensi lipillensä vettä Pirjalle ja kun hän rikkoi lähteen tyynen kalvon, rikkui riite heidän nuorista mielistään ja Pirja rohkeni alottaa puhelun.

— Minä näin heti, ettette sinä ja sinun isäsi ole sellaisia pahoja ihmisiä, joita kulkee Autiolla.

— Mehän olemme teidän vanhoja ystäviäanne. Minä muistan sinut ja isäsi Pyhällön kevätjuhlasta, vaikka sinä olit silloin pieni tyttönen.

— Mitä varten te kuljette, eikö teillä ole kotia? — jatkoi tyttö.

Kummasti soi tytön ääni ja kysymys nuoressa Ingissä. Hän tunsi tällä hetkellä selvästi, kuinka sanomattoman suloinen olisi koti ja oma toveri siellä. Leikarin soitto ja ihanan tytön kysymys oli avannut hänelle tuntemattomia maailmoita. Tässä lähteen ja Pirjan lähellä asui hänestä ihmeellinen lempi ja uusia unelmia ilmeni hänen mieleensä. Hän sanoi, ettei hänellä vielä ollut kotia, mutta kertoi kaunein ja viettelevin sanoin, että hän aikoi rakentaa korkealle mäelle uutistalon, muita kauniimman ja näköisemmän, ja että sille paikalle oli vanha ennustus luvannut suurta onnea ja rikkautta.

— Se on suuri aikomus ja sopiva sinunlaisellesi miehelle — sanoi vihdoin Pirja. — Vaan minusta on meidän salojärvemme ja metsämajamme vielä kauniimpi. Meidän talossa ei halla vie halmetta eikä karhu karjaa. Järvellä iloiten soutelemme kesän, ja talveksi palaamme taas etelään. Kun isä kerran kuolee, jään minä yksin salojärvelle. Siellä on joutsen ja hanhi seuranani ja kaloja vaikka kuinka paljon.

Niin he haaveilivat kumpikin omiaan ja kuitenkin toisiaan. Inki kyseli, missä se salojärvi oli ja miten sinne osaisi, ja Pirja tahtoi tietää tulevasta talosta ja ennustuksesta. He lupasivat leikillä käydä toistensa taloja katsomassa, niin nähtäisiin kumman oli parempi. Ingistä tuntui siltä, että kun Pirja hänen taloonsa tulisi, Pirja myös sinne jäisi — ainaiseksi.

Siinä lähteen luona alkoi lemmen ensi voima epätasaisesti liikuttaa Ingin rintaa, niinkuin kevätaurinko sulattelee ja paisuttaa talven hortunutta maata. Ja lemmen ensi henkäykset tunsivat Pirjakin sydämessään, tunsivat ja tuskin tunsivat.

Kun nuoret palasivat lähteeltä ja sen pinta taas tyyntyi, istuivat vanhat ukot vielä paikoillaan. Siinä olivat he rinnan erämaan kuningas ja erämaan soittaja. Hartikka, vaikka vanhempi, näytti paljon voimakkaammalta ja ryhdikkäämmältä kuin leikari, jonka kasvojen piirteet Hartikan uurteisiin kasvoihin verrattuna näyttivät pieniltä ja pehmeiltä.

— Nyt on kaunis aika — sanoi leikari. — Koivut saavat taas uudet lehdet, mutta sinä ja minä varisemme ajastaika ajastajalta.

— Niinpä niin — vastasi Hartikka —, mutta uudistuuhan sinun nuoruutesi lapsessasi, niinkuin koivun lehti uudistuu. Sinun tyttäresi on niinkuin äitinsä parhaassa kukoistuksessaan.

— Ja Inki on niinkuin sinä itse olit. Niinkuin oma poikasi ja perillisesi, niinhän sanoit itse. Hän on yhtä reipas kuin sinä, vaikka sinua mustaverisempi ja hartevampi.

— Me metsämiehet häviämme pois ja uusi polvi alkaa maita raivata hartiaväellä.

— Kauniin on kuitenkin oma nuoruutemme — sanoi leikari taas. — Jos tahdot, soitan sinulle laulun, jonka muistat nuoruudestasi.

Lehtonorossa kuuntelivat vanhat ja uudet ystävät leikarin huilun säveliä. Hartikka seurasi muistossaan laulun sanoja nuoresta immestä ja hänen surullisesta lemmostaan. Se oli hänenkin menneen rakkautensa laulu.

Hän ajatteli Pirjan äitivainajaa, muisteli nuorta armastaan, joka oli mennyt kulkevan leikarin mukaan. Leikari oli palannut ja istui nyt hänen rinnallaan, mutta hänen armaansa ei palannut. Hänen sydäntänsä ahdisti suru. Mutta sitten hän uneksi, että kadonnut ystävä palasi hänen luokseen yhtä nuorena ja kauniina ja eli hänen kanssaan ikuisessa onnessa.

Erottuaan ystävistään jatkoivat Hartikka ja Inki matkaansa ja päätyivät Autiolle. Hyvin he viimein hämmästyivät, kun näkivät pirtin katon korjatuksi ja savun lakeisesta vilppaasti nousevan kirkkaaseen ilmaan. Pirtistä huomattiin heti vieraitten tulo. Repaleinen vaimoihminen perässään pari melkein alastonta lasta ilmestyi pirtin ovelle tähyttämään. Nainen palasi kiireesti takaisin häätäen lapsia jaloista pois ja kun ihmettelevät vieraat astuivat pirttiin, oli vaimo siellä verkahameessa ja helmissä heitä vastaanottamassa ja istumaan vaatimassa.

Miehet katselivat syrjäsilmin suulasta vaimoa, joka kiemuili heidän edessään niinkuin käärme uudessa kedessänsä. He olivat kuulleet, että irstas vaimo kuljeksi Kurosen joukon kanssa, joka oli pahin rosvojoukko koko erämaalla, ja he epäilivät ensi hetkestä, että tämä oli se vaimo. Heidän epäluuloansa kartutti se, että he tullessaan olivat nähneet, miehen piiloutuvan pieneen saunaan pihamaan toisella puolella.

Hartikka alkoi ankarasti kuulustaa vaimoa ja kysellä häneltä talon isäntiä, joiden vaimo väitti olevan metsässä. Hartikkaa ihmetytti pirttikin, jossa he olivat. Se oli puoleksi aitta ja puoleksi asunto. Perällä oli puimatonta viljaa riitassa ja useampia pyöreitä jyväsäkkejä kasassa, pitkin seiniä ja penkkejä oli huiskin haiskin kaikenlaista muuta tavaraa, astioita ja aseita, kaikki selvästi vierasta tavaraa, sillä yksi kapine oli yhdenlainen, toinen toisenlainen, yksi idästä, toinen lännestä.

— Mistä — mistä olet tuon vakan saanut? — kysyi äkkiä Inki hämmästyen. Hän oli tuntenut joukosta Heikan kaunislyötteisen vakan, joka oli Majalahden palossa hävinnyt.

— Helkkaristako minä tiedän, mistä miehet vakkansa ovat saaneet. Se on Vilmun vakka ja Hämeestä tuotu, jos pitää se tietääksesi.

— Pitkän Vilmun Pyhällöltä! Hänen kanssaan olenkin sinut ennen nähnyt. Taitanet olla Kerttu koturi, ellen väärin muista.

— No kiesusta pilttiä, joko teitä taas on tullut Pyhällöltä Majalahteen! Ja olette saaneet tuollaisen vanhan naavaparrankin joukkoonne!

— Saatte sen täälläkin vielä joukkoonne! — hymähti Hartikka ja nousi.
— Hyvästi näkemiin saakka!

Pihalla seisoi synkän näköinen mies tahraisessa mekossa, lepuuttaen kirvestä kädessään. Mitään sanomatta katseli hän poislähteviä vieraita.

— Jos lienet Kuronen — huusi hänelle Hartikka — niin tiedä, että täällä pääsevät rosvot pian päätä kantamasta! Täällä tuomitaan vanhan säädyn jälkeen.

— Mene menemäs, lahopää; tuossa on tuomiosi! — vastasi synkkä mies nostaen kirveensä ylös ja

hahattaen, että autio seutu pelästyi.

— Vielä minä tulenkin!

Kuun kierron päästä olivat Hartikalla juonet valmiit. Koston ja tuomion päivä oli tullut. Koko Rantakunta lähti miehissä matkalle Autiolle, jossa tiettiin rosvojen olevan koossa.

Paikka saarrettiin joka puolelta ja astuttiin rohkeasti talon tanhuille. Rosvot aavistivat pahaa ja sulkeutuivat pirttiinsä.

Sen ääressä syntyi nyt huutoa ja melua. Seinään lyötiin kirvespohjalla, niin että hirret tärisivät. Sisältä kuului kirouksia ja uhkauksia ja ulkoa huudettiin rosvoille kuolemaa. Täytyi panna pirtti palamaan ennenkuin rosvot yksitellen antautuivat. Ensinnä ilmestyi Kerttu lapsineen, sitten hyppäsi ulos Pitkä Vilmu, sitten vielä yksi mies ja viimein itse Kuronen. Kirveet väännettiin rosvoilta pois, ja heidät sidottiin lujasti kiini ja vietiin metsään.

Mitä sitten tapahtui, ei tiedä kukaan. Kerrottiin, ettei Kurosta myöhemmin nähty erämaassa eikä muualla pahoissa töissä — eikä hyvissä. Kellään ei ollut armoa rosvoa kohtaan, joka pitkän aikaa oli rikkonut erämaan rauhan.

Pitkä Vilmu, entinen kylän keikari, pääsi vähemmällä. Hänelle sanottiin, että katsokoon itseään, jos vielä tulee erämaahan. Jotta hänet silloin helpommin tunnettaisiin, pantiin lampaan merkki hänen korviinsa. Autio hävitettiin maan tasalle.

Karhotalvi

Hartikka ja Inki olivat palanneet jouluilta Majalahdesta, kun Lapinmäelle eräänä päivänä hiihti Sinervän Olli Metsätaipaleelta tuoden karhun arpaa. Koko puolikunnan puolesta hän pyysi Rantakunnan miehiä yhteiseen karhunajoon. Karhut olivat Metsätaipaleella viime sulan aikana hulluuntuneet ja tehneet vahinkoja kaikille uutisasukkaille. Kahden talon emännälle ei ollut jäänyt ainoatakaan sarvipäätä. Nyt oli yhteinen aije nousta karhuja vastaan ja Paukanmajan metsässä oli saatu kolme pesuuskuntaa kontioita kierrettyksi.

— Ei ole minusta enää karhuntappajaksi — vastasi Hartikka sanantuojuille. — Minkä vanha vanheneepi, mieli myötähän menevi. Vaan kun siellä miehissä ollaan, niin ehkä vielä tämän kerran jaksaisin nuorempain joukossa. Hetikohta ei kuitenkaan ole hyvä lähteä karhun jäljille. Siinä pitää olla uusi keihäsvarsi. Viikon päästä olemme Paukanmajalla.

Hartikka ja Inki varustautuivat retkelle niinkuin juhlaan. Paistavissa näädännahkalakeissa, puhtaat hurstimekot vaatteitten yllä ja tiukat koipikengät jalassa he pakkas-aamuna nousivat suksille. Matkalla yhtyi heihin Savon Nikki ja Mikki. He olivat ensimmäisiä sovitulla yhtymäpaikalla.

Hartikka jätti nuoret miehet varustamaan tulta kylmään majaan ja hiihti itse sivulle päin iltasärvintä katsellakseen. Hän arveli valkoisessa koivikossa tapaavansa yöpyneen teeriparven tai pehkuille asettuneen jäniksen. Niissä mietteissään hän liikkui, kun vanha Kirmu äkkiä rupesi vihaisesti haukkumaan. Ukko kuunteli, olisiko se herättänyt ilveksen, vaan kun ei ollut, lähti lähemmäksi kieltämään koiraansa. Hän joutui parhaaseen hätään näkemään, miten suuri karhu yristen nousi avonaisesta pesästä. Arvelemiseen ei ollut aikaa, hätinä ehti hän pistää suksensa hankeen ja saada kirveensä maalle, niin jo karhu tuli yhtenä lumipyrynä häntä kohti. Tyyneesti väisti Hartikka pedon ja ennenkuin se ehti päätänsä kääntää, sai se vakavan kirvesiskun niskaansa. Vähän ajan kuluttua oli kontio temmelyspaikalla kylki maata vasten. Metsämiesten vanhalla omistustavalla laski Hartikka keihäänsä saaliin päälle, palasi sitten erämajalle ja leikkisästi lausui nuorille miehille:

— Käykääpä nuoremaksenne noutamaan keihääni metsästä, se sinne unohtui. On sieltä iltakeittokin tuotavana.

— No minkä nyt on Hartikka saanut — ihmettelivät pojat ja joutuivat suin päin metsään, eivätkä olleet silmiänsä uskoa, kun näkivät tapauksen.

— Se on sama paha, joka meiltä hevosen vei. Pahoinpa on risu kylkesi kuluttanut ja ovatpa kyntesikin känsittyneet! Nouse nyt peijaisparillesi — ilakoivat Savon Matin pojat ja asettelivat ahorassua koivutangoille.

Kun muita karhunajajia alkoi saapua salomajalle, oli heitä kynnyksellä vastassa suuri ukkokarhu. Se oli kaikille iloinen ällistys. Jokainen pisti sille kättä ja Metsätaipaleen miehet sanoivat sille terveisiä emänniltään.

— Sinä pannattava, hyvä oli ettes Patalan emäntää tavannut, jolta lehmät söit, olisit sinä toisenkin kierun saanut. Parasta onkin, että pysyt miesten joukossa! — sellaista kuuli miesten laskettelevan.

Siitä tuli hupainen iltakunta. Sillä aikaa kuin pari miestä nylki karhua lepäilivät toiset majassa kotavalkean ympärillä. Pehmeällä havusijalla majan perällä istui Hartikka hopeankarvainen pää ryhdikkäästi pystyssä ja kaikki kuuntelivat häntä niinkuin kuningasta.

Kummia puhuttiin siellä karhujen toimista erämailla. Pedot olivat niin lisääntyneet, että niitä loiski soissa ja rapisi puissa. Ne tallasivat viljamaita ja olivat varsinkin pahoja kuoppimaan naurishalmeita, saadaksean jotain maistuvaa kielelleen. Pahemmasta ei niitä kuitenkaan voitu syyttää ennenkuin uutisasukkaat toivat erämaalle karjaa. Silloin tuli huolien ja murheitten aika. Kun karhu kerran oli saanut maistaa karjallista, muuttui se hirmuiseksi pedoksi. Se tappoi ja repi armotta joka elikon, minkä sai kypäliensä väliin, ja kaivoi säästöön, mitä ei kerralla jaksanut syödä suuhunsa. Metsän kuningas aikoi tehdä tyhjäksi uutisasukkaiden koko karjatalouden ja pitää salon yliherruuden edelleenkin omassa kypälässään.

Muut pedot olivat karhun rinnalla vähäpätöjä. Susi ei vielä ollut yleinen, eikä sen muutenkaan luultu tekevän suurta vahinkoa, koska sen hammaslihat Juhannuksen aikaan, s.o. parhaana karjankäynnin aikana, olivat kipeät, eikä se siis voinut purra. Sitä pahempi oli kamppi, joka erityisesti vainosi lampaita. Näitä petoja vastaan laitettiin menestyksellä hirsiloukkaita ja muita pyydyksiä ja varsinkin tapettiin paljon ilveksiä, joiden kauniita nahkoja kaikki metsämiehet himoitsivat.

— Kuka saa karhun sapen? — tulivat karhunkeittäjät kysymään.

Sillä oli monta ottajaa. Jos näet antoi koiran syödä karhun sappea nyljetyltä karhunaljalta, nosti se koirassa verisen vihan karhua vastaan. Tällä kertaa määräsi Hartikka sapen annettavaksi Sinervän Ollin mustalle koiralle. Toiset koirat nostivat siitä rähäkän, mutta tyytyivät, kun saivat muita makupaloja. Ne olivat erämaan pieniä pystykorvaisia koiria, terhakoita ja teräväsilmäisiä ja kaikilla niillä oli kolme virkakarvaa leuvan alla, josta oikeat metsä- ja karhukoirat tunnettiin.

Pian pääsivät miehetkin lämpimälle karhunkeitolle.

Syödessä kysyi Hartikka Metsätaipaleisilta, oliko heillä karhunpyhitystä. Miehet vastasivat, että kulmalla oli vanha karhun honka pyhitetty, vaan ettei siihen oltu vielä uhrattu muuta kuin yksi ainoa kallo.

— No, minä lupaan tämän kallon ja vielä toisenkin — sanoi Hartikka.

— Ja minä yhden — ja minä kaksi — —

— Sopii luvata, kyllä niitä metsässä on, — nauroi Hartikka. — Mutta minä lupaan vain sillä ehdolla, että saan toisen karhun.

Miehet huomasivat pitäneensä liian suurta suuta.

Kaikki panivat keiton syötyään maata eräsaunan mustalle permannolle lämpöisten kiuvaskivien viereen.

Kun aamulla noustiin päivän puuhaan, kertoi Hartikka, että hänelle oli unessa itse metsän kultainen Tapio tarjonnut kultatuopista olutta ja se oli aina ollut hänelle varma merkki, että hän pian joisi karhunpeijaisia.

Siitä alkoivat Paukanmajalla myötäiset metsipäivät.

Oli salon ihanimpia talvi-aikoja. Koko metsä oli syvässä nietoksessa ja paksu lumitykkä katti puut ja mättäät. Aamut olivat tyyneitä ja hurttain haukunta karhunpesillä kaikui hiljaisuudessa kuin sotatorven ääni. Talviset sumupilvet makasivat liikkumattomina laaksoissa ja päivä vain sen verran punersi, että metsä unestaan juuri valveutui. Mutta samassa jo tuli ilta ja ehtoorusko hohti hetken niinkuin kuuma kupari, kuvaten verestä punottavat nietokset vielä punaisemmaksi, kunnes taivaanranta kylmeni hiilenmustaksi ja tähti tähden viereen ilmaantui tuikkimaan nukkuvan salon tummalle taivaalle.

Kaikki kolme pesuuskuntaa tapettiin näinä päivinä Paukanmajan erämaalla ja niiden lisäksi vielä pari muuta. Näinä päivinä tapahtui myöskin Ingin kummallinen karhunratsastus.

Inki oli joutunut koirien kanssa eri suunnalle muiden miesten katsellessa eväskonttejaan. Koirat ajoivat karhun pesästään ja karhu löi Ingin alleen ennenkuin poika sai otakeihästään suoraksi. Sulin käsin täytyi Ingin käydä vihollisensa takkuun ja muutaman pyörähdyksen jälkeen joutui hän karhun selkään. Karhu siitä juoksemaan niinkuin olisi tuli ollut karvoissa, riensi möristen metsään kuin tuisku

niin ettei Inki nähnyt maata eikä taivasta. Tässä hiiden ajossa löysi hän kuitenkin neuvon: hän piteli toisella kädellään itseänsä kiini ja päästi toisella kirveen, jota hän aina piti vyöllään. Silloin kyyti loppui ja karhu sortui kuoliaaksi lumeen. Mutta Inkiinkin otti ajo niin, että hän vaipui tainnoksiin karhun viereen, josta toverit hänet vihdoinkin löysivät.

Ingin ruumiiseen jäi ikuisia muistoja karhutralvesta. Majalahden lapsille tuotiin muistoksi kaksi aljua karhunpoikasta, joista tuli heidän lystimmät leikkiverinsä. Savon Matin pojat koristivat uuden hevosen suiset ja valjaat karhunhampailla, merkiksi siitä, että karhujen ylivalta oli erämaalla voitettu.

II

Leppärukki

Muutamana keväänä olivat molemmat karhunpyytäjät Lapinmäen niskalla uusissa toimissa. Kohisevan haavan ja pienen eräsaunan lähellä seisoivat jo uusi laaja pirtti malkokatossa ja nyt nostelivat miehet valkoisia hirsistä korkealle luhtirakennukselle. Siihen syntyi alle kammiot ja päälle tilava luhti ja hirrenpää leikattiin puun ja silmän kauniimmalle luonnolle. Pian he katselivat tyytyväisinä töitensä ja korkean luhtinsa seinää, jossa ei häränsilmää löytynyt.

Yhteisen rakennustyön päätyttyä alkoi kumpikin omia töitensä näillä uusilla asunnoilla. Talonmiehenä käyskenteli Inki kotiaitain varsia katsellen tulevia karjanmaita ja kaskiansa. Ruskea parta alkoi jo tuuhistua hänen miehistyneillä leuvoillaan, ja kun hän näki uuden talonsa ja raivatut aukeat sen ympärillä, liikkuvat hänessä toisenlaiset tunteet kuin muinoin metsämiehen nuotioilla eläessään. Jo vihoitti oma vilja uusissa kotikaskissa. Hyvä olisi hänen tässä elää yhdellä paikalla maan ja veden yltäkyläisyyden keskellä. Olisi varsinkin hyvä, jos olisi vaimo talossa. Mitä muuta varten olisi hän taloa rakentanutkaan?

Niine mietteilleen astui hän kotipihalle ja nousi uuteen ylisluhtiin, jonne vanha Hartikka oli laatinut asuntonsa. Vanhus aikoi uskollisesti pysyä metsän miehenä ikänsä loppuun saakka. Uudessa pirtissä ei hän tahtonut asua, vaan jäi elämään luhdissa ja vanhassa eräsaunassa. Vasta kun voimat loppuisivat, ottaisi hänkin sijan Ingin pirtissä.

Hartikka arvasi Ingin ajatukset ja alkoi hänelle taasen kisailla uuden talon emännästä. "Kielsi vanha Väinämöinen kirveetöntä kylää ja emännätöntä taloa." Joutuisasti olisi nyt vaimo hankittava, ennenkuin metsän morsiamet veisivät isännän havulaan.

Inki istahti hänen viereensä luhdin kynnykselle. Hartikka kertoi hänelle tarinan leppärukista:

Kauniissa Hämeessä oli ennen talo, jossa asui alinomainen onni. Talon asukkaat tiesivät, että onni tuli heille suuresta lepästä, joka kasvoi talon vieressä, ja että onnea kestäisi niin kauan kuin leppä kasvaisi paikoillaan. Mutta kerran tuli ukkonen ja kaatoi suuren lepän. "Leppäniemen onni on loppunut" — sanoivat ihmiset. Vaan pyhästä lepästä teki isäntä nuorimmalle tyttärelleen rukin kehrän; leppä oli niin suuri, että kehrä tuli yhdestä kappaleesta. Lepän onni pysyi tässä rukissa ja kulki äidistä tyttären rukin mukana. Kun äiti on nauttinut onnea aikansa, antaa hän sen nuorimmalle tyttärelleen, joka tuo sen siihen taloon, mihin tulee emännäksi. Ja kaikki ne tyttäret, jotka saavat leppärukin, ovat kauniita ja onnekkaita.

— Sellaisen emännän soisin minä sinulle, — päätti ukko tarinansa. — Sinulla on talot valmiina ja jos olisi sinulla sellainen emäntä, niin loppumaton leipä kasvaisi luhdissa väellesi ja karjasi suojaantuisi pedoilta ja lisääntyisi monin verroin. Lähde etsimään itsellesi vaimoa.

Inki katseli tuulille taivaille eikä puhunut mitään.

Pian lämpesivät päivät ja pihka kiehui uusissa seinissä. Erämaalla alkoi liike ja elämä, kalanpyytäjät tulivat etelästä tuoden terveisiä vanhoilta kotimailta ja vereksiä voimia uutisasutuksille. Yli lehtimaitten

ja metsänselkään paistoi sinisille vesille Lapinmäen uusi talo. Soutajat kysyivät, kuka mahtava mies sinne oli linnansa rakentanut.

Lapinmäen talosta tähysteli nuori mies vesillä soutajia. Nyt oli jälleen luonto leviteltyt kauniit kukkansa niityille ja lähteitten ympärille. Nyt kulki varmaan vanha leikari tyttänsä kanssa salojärvelle.

Hän ei voinut jäädä alalleen, hänen täytyi nyt lähteä.

Hän kulki ja kulki, muisteli leppärukkia ja Pirjaa. Aution tieltä poikkesi hän viimein itäänpäin. Lahden päästä jyrkän kallion alta löysi hän tänä keväänä korjatun veneen, niinkuin häntä varten kätkettynä. Veneellä sousti hän puolen päivää mustia vesiä, tyhjiä pursurantoja. Hietavalkamaan syvän lahden perään veti hän vihdoon veneensä ja taivalsi taas järvettämiä asumattomia selkämaita, joihin ei jalka vielä ollut polkuja kuluttanut. Suuret kulot olivat kulkeneet omia teitään poikki hänen tiensä. Mistä olivat nekin tulleet ja minne menneet? Kulojen palaneet kivet, jotka paistoivat kuin valkoiset luut, olivat ihmisten ainoita merkkejä tässä erämaassa. Tyhjyydenkö hän tapaisi erämaan toisella puolella, vaiko asunnon ja sen rakkaan asujan? Jo tuli aho, jossa muinoin oli erämies oleskellut, ja alangossa heinivä ojan varsi, josta Pirja oli puhunut. Nyt joutui matka ja ennen tämän toisen päivän iltaa näki hän kaipionsa ja toivonsa järven.

Hänen tottunut silmänsä löysi pian järven rannalta erämajan, joka oli vanhain honkain juurella pienellä niemellä ruovistojen keskellä. Majan edustalla istui yksin vanha lempeä leikari nuottaansa paikaten. Kuumana poskiltaan astui Inki hänen eteensä.

— Terve sinulle leikari, terve majallesi. Tuon sinulle terveiset myös vanhalta Hartikalta.

— Jumal' antakoon. Kiitos terveisten tuojalle. Olet Inki, Hartikan toveri. Mikä on sinut tuonut pitkille matkoille tänne Kalajärvelle? Käyn huutamassa tänne Pirjaa, hän sinulle laittaa keiton.

— Pirjaa? Pirjaapa minä tulinkin tapaamaan.

Ukko luikkasi etäälle ja sieltä vastasi ääni. Vähän ajan perästä kahisi ruuhi ruovikossa.

Iloisesti tervehti Pirja Inkiä ja Inki sanoi nyt tulleensa katsomaan Kalajärven taloa lähteellä tehdyn sopimuksen mukaan ja vaatimaan vuoroonsa Pirjaa hänen uutta taloansa katsomaan.

Illan tullessa kysyi Inki Pirjalta, mistä hän saisi puhemiehen itselleen.

— Mistäs pitäisi naida?

— Kalajärveltä.

— Silloin on vaikeampi saada puhemies kuin itse morsian.

Päätökseksi tuli, että Pirja lähtisi viipymättä Ingin kanssa Lapinmäelle, missä juotaisiin häät. Talvikelillä sopisi heidän sitten yhdessä lähteä Pirkkalan papin luo, ellei jo kesällä sattuisi pappia erämaassa käymään, niinkuin oli kuultu kalamiesten kertovan.

— Pirjako hylkäisi tämän paikan niinkuin orava kuivan kuusen — puheli leikari, kuultuaan nuorten sopimuksen. Hataraksi ja harvaksi käy tämä minullekin, en minä jää tänne kylmään saunaan surujani soittamaan, vaan lähden maailman kierrokselle soittoni kanssa, niinkuin ennenkin. Kun kyllästyn, tulen ehkä teitäkin katsomaan. Tuokoon Pirja onnea taloosi.

— En minä tuo, ellei leppärukki tuo, — sanoi Pirja.

— Mikä leppärukki? Onko Pirjalla leppärukki? — kysyi Inki ihmeissään.

— Oletko sinäkin kuullut siitä? Se on vanha perintökalu, jonka Pirja sai muoriltaan. Sen sanotaan tuovan onnea. Muori ei antanut sitä Pirjan äidille, jolle sen olisi pitänyt tulla, vaan piti sitä itse vanhuuteen saakka. Siksi ehkä Pirjan äiti kuolikin niin nuorena. Silloin vasta tuli muorille hätä ja hän antoi leppärukin Pirjalle. Vaan itse kuoli hän heti sen jälkeen ja nyt on rukki Pirjalla. — Muuta perintöä ei Pirjalla olekaan — lisäsi leikari. — Kulkevaisen tavarat ovat kaikki kantimissa. Mutta pitäkää leppärukkia niin kauan kuin tahdotte elää.

Iltaavun ääressä he näin istuivat kolmisin ja leikari otti puuhuilunsa ja soitteli sillä suruisia ja iloisia säveliä. Kun hän soitteli surullisia, itketti Pirjaa, mutta kun huilu iloisesti hyppeli, muuttui itku nauruksi ja kisaksi. Ja kaakot soutelivat sammalrantaishalla järvellä ja kuuntelivat onnellisten ihmisten soittoja kesäyönä.

Niin sai Inki emännän Lapinmäelle ja hänen talostaan paisui erämaan mahtavin talo.

Yksin elivät erämaan asukkaat uusissa taloissaan täydellisessä vapaudessa. Heidän halmeistaan ja pyydysmaistaan ei riidellyt kukaan vieras ja kun he suurina juhlina syksyisin ja talvisin kokoontuivat vanhimpain pirtteihin, sovittiin naapurusriidat leppyrahoilla.

Mutta pian sekaantui vieras käsi näihin syrjäisiin oloihin. Kun erämaan miehet kävivät etelässä, vaadittiin heiltä sovintohaukia voudille. Nyt oli metsästykssetkin pilattu, kun oli ruvettu metsänajoa kieltämään — niinkuin ei metsämies aikojansa tietäisi. Erämiesten vapauteen oli tehty muitakin aitoja. Kun he joskus hyvällä hangella turkiskuormat kelkassaan hiihtivät etelään, saattoi tapahtua, että he palasivat sieltä tyhjinä ja köyhinä. Korkeimmilla hengen sakoilla oli heitä kielletty taritsemasta turkiksia ja nahkoja muille kuin kuninkaan miehille, jotka niistä maksoivat polkuhinnan. Mutta kauppiaat ja porvarit odottivat yhtä suurella himolla erämaan kaunista saalista kuin kuninkaan miehet, ja kirkkaat Räävelin rahat ja Unkarin kultaiset viettelivät usein erämiehiä kiertämään voutitaloja. Omilla maillaan vielä saivat erämiehet olla rauhassa, mutta he alkoivat kiusallisesti tuntea, että näkymättömät silmät vartioivat heitä ja että kruunun käsi puristui yhä tiukemmalle heidän ympärilleen.

Heidän kävi niinkuin lapsen, joka kotonansa kasvaa ja varttuu oman silmän näkemättä, mutta kun vieras tulee, hän ihmeeksi huomataankin jo täysikasvaneeksi.

Tuskin oli Inki saanut talonsa ja suuren luhtinsa valmiiksi ja vuoden siinä solakan emäntänsä kanssa asutuksi, kun jo tulivat vieraat veroherrat erämaahan.

Heistä oli jo huuto kulkenut edeltäpäin. Kruunu oli auttanut ja suojellut uutisasukkaita, nyt se tuli palkkaansa vaatimaan. Korkeasukuinen herra Hannus, jolla oli korppi vaakunassa, ja Ylisatakunnan vouti, hyväskuinen Niilo Inginpoika, olivat määrättyt erämaata verottamaan. Kruunu oli ankara isäntä eikä se aikonut päästää paljailla sovintohauilla, vaan talojen ja kotaluvun mukaan vietäisiin rahaa, voita, kaloja, nahkoja ja muuta. — Koko erämaalla oli suuri liike ja maine veroherroista. Muutamat napisivat, mutta viisaammat kehottivat kauniisti sopimaan veroherrain kanssa, ettei kuningas alamaisiaan liiaksi rasittaisi.

Kirkkaana talvipäivänä ajoivat veroherrat Ingin päivärintaiseen taloon. Heitä oli mahtava matkue. Ensinnä ajoi takkuisen hevososen reessä se isäntä, jonka herrat olivat määränneet verojen kokoojaksi ja tienneuvojaksi. Hänen jälkeensä ajoi helisevällä hevosella itse korkeasukuinen herra Hannus. Hän istui leveästi ja mukavasti reen perässä, komeat turkit yllään ja työhtöinen samettilakki ylpeästi päässä. Muutoin hän oli iloisen näköinen, pitkäpartainen, punottava mies. Ajajana hänellä oli kruunun huovi, jolla oli miekka kupeella ja pertuska vieressä. Korpin kuva oli neulottu rekiryijyyn. Perässä ajoi vielä kolmas reki, jossa hyväskuinen vouti Niilo ja toinen knihti matkustivat. Vouti oli pieni talonpoikaisen näköinen mies, ja helposti huomasi, että hän arvoltaan ja asemaltaan oli Hannus herraa paljoa vähäpätöisempi.

Ingin talossa oli vieraita varten varustettu. Miehet riensivät täysien viljavakkain kanssa hevosia vastaan keskipihalle ja itse isäntä saatteli vieraita herroja uuteen eteistupaan ja aukaisi heille oven. Herrat tulivat heti hyvälle tuulelle, kun heitä näin otettiin vastaan. Hannus herra seisautti ennen sisälle käymistään oven eteen, sillä häntä viehätti laaja näköala tältä korkealta talonpaikalta. Puut kimmelsivät auringon valossa valkoisissa, toinen toistaan koreammissa härmäkukissa, ja kaukana piirittivät metsät sinisinä juovina tätä avaraa valkoista maisemaa. Mutta kauan ei Hannus herra malttanut kylmässä seistä, vaan astui sisään. Pirtti oli valmiiksi lämmitetty ja savu karkoitettu, olkia levitetty permannolle; ryijyjä ja taljoja asetettu penkeille ja lavitsoille ja paraaksi päätökseksi peräpöydälle laitettu uhkea ateria metsän ruokia ja oluthaarikoita.

— Sinullapa on kaunis talo erämaassa — sanoi korkeasukuinen Hannus herra Ingille — niin näköisä ja suuri ja oikein katetut penkit ja ruuat pöydällä. Onpa vahinko kruunulle ja hänen armollensa, jos pääset verotta, — lisäsi hän nauraen seuratessaan isäntää pöydän ääreen. Siinä herrat söivät ja joivat. Hannus herra istui pönkämahaisena penkillä selkä seinää vastaan. Vouti joi maljoja korkeasukuisen Hannus herran terveydeksi, josta Hannus herra hyvin ilostui ja joi maljoja voudin terveydeksi ja käski kehuen tuoda uutta olutta. Sitten korjattiin ruuat pois, mutta oluthaarikat jätettiin pöydälle. Huomattuaan isännän seisovan muun väen kanssa ovisopessa, kutsui Hannus herra häntä puheilleen.

— Olen kuullut, että täällä päin on suuria metsämiehiä ja metsätalo tämä totisesti onkin, sen olen minä itse nähnyt. Lienee teillä suuressa luhdissa jotain viime talvellista, jota olisi hauska nähdä.

— Ne ovat hengen sakon uhalla korkealle kruunulle tarjottavat eikä salattavat — ehätti vouti virkaintoisesti sanomaan.

— Ei nämä hyvät miehet sakkoja — kyllä heillä aina lienee varalla kruunulle kruunun nahat, — korjasi Hannus herra voudin lausetta.

Sillä välin tuotiin nahat esille. Kelpasi nähdä veroherrain ihastusta, kun Inki ne levitti heidän silmänsä eteen. Siinä oli karhunnahkoja, ristikettuja, saukkoja ja ahmoja, pienemmästä turkistavarasta puhumattakaan. Herrat katselivat niitä hymysuin ja pää kallellaan, vaikka olivatkin tavarantuntijoita.

Turkiksista erotettiin aika kimppu halvempia yhteensä paikkaan.

— Nämä ovat talon verosta, — sanoi Hannus herra ja löi kädellään erotettua kimppeä.

— Onko se kuninkaan tahto, että me rupeamme veroa maksamaan, — rohkeni Inki kysyä.

— Se on meidän mieli — selitteli Hannus herra. Nämä erämaat olemme me asuttaneet. Ennen kuin te tänne tulittekaan, oli kruunun silmä jo nähnyt nämä maat. Korpi ei ole kenenkään, mutta se on valtakuntaa ja sen vuoksi on korpi asutettu, että se toisi veron valtakunnalle. Nyt on erämaa täynnä ryssän rajaa myöten. Siellä on sota, mutta siellä on nyt miehet ja murrokset ja täällä kokoomme me hauskaasti veroja kruunun parannukseksi ja avuksi.

Se oli uutta puhetta ja erämiehet kuuntelivat sitä kummissaan, mutta nyökkäsivät päätä, että hekin sen ymmärtävät.

Hannus herra oli jo toisissa toimissa.

— Tällaisia kauniita turkiksia saapi vain Suomen erämaassa nähdä, — lausui hän myhäillen.

Hän veti joukosta hyvin kauniin tummanruskean ja kiiltävän karhunnahkan polvelleen ja silitteli sitä siinä.

— Tämä kultakarva nahka sopisi ihan hänen armonsa omaan turkkiin, — puheli hän. — Se olisi vielä kauniimpi kuin se, jonka hän minulta sai. — Tai vielä paremmin itse Eerikka kuninkaan naimaturkkiin! — ja Hannus herra nauraa hohotti niin, että vatsa hytki ja nauru tarttui ovipuoleisiinkin. — — Eerikka parka ei varmaan olisi saanut niin monia rukkasia, jos olisi tullut kosimaan Suomen erämaan karhuntutkissa! — Tiedättekö, nyt kootaan veroa kuninkaan naimaretkeä varten! — Hah-haa! — No, no — onhan hän kuninkaallinen majesteetti. — Vouti lakkasi nauramasta. — Mutta piru vieköön, minä olenkin hänen armonsa Juhana herttuan virkamies ja ystävä. Hänen armonsa terveydeksi, hyväsuikuinen vouti!

Kultanenäinen karhuntutkis oli yhä iloisen Hannus herran polvella ja Inki näki hänen lempeästä katseestaan, kenen turkkiin nahka paraiten sopi.

— Suvaitseeko korkeasuikuinen herra ottaa karhunnahan lahjaksi halvalla talonpojalta — lausui hän kumartaen.

No, ottihan Hannus herra lahjan ja mieltyi siitä perinpohjin. Saatuaan uutta olutta joi hän hyvän talon kiitokseksi ja onneksi.

Pian sai voutikin turkkinsa ja joi hyvän talon onneksi. Kun nyt kaikki oli säännön ja tavan mukaisesti tapahtunut, antoi Hannus herra voudille kruunun kukkaron ja käski häntä ostamaan kruunulle, mitä sopi jäljellä olevista turkiksista, sillä välin kuin hän itse maistelisi talon olutta ja puhelisi väen kanssa.

Kaupat tehtyään kutsui Hannus herra isännän taas puheilleen.

— Tämä erämaan talo on kuin itse karhujen hovi — sanoi hän. — Se on kunniaksi talolle. Minä arvelen, että sinä saisit tehdä turkiksia ja nahkoja kaikesta vuosiverostasi kruunulle. Sinusta pitää tulla hänen armonsa ja kruunun eläinampuja erämaahan ja talvella pitää sinun viedä turkiksia Turun linnaan hänen armonsa omaan vaatekammioon. Talostasi tulee kuin rälssi, josta tehdään uskottua palvelusta kruunulle. — Mitä sanot? — tehdäänkö heti sinetikirjat, niin saat itse lähteä viemään turkiksia Turkuun ja saat sieltä armollisen lupakirjan. Minulla on hänen armonsa käsky katsoa hänelle ja kruunulle kuninkaallisia metsämiehiä erämaassa. Kuninkaallinen metsämies — se kelpaa! — Kuninkaallisen eläinampujan malja!

Inkiä huvitti korkeasyntyisen Hannus herran imarteleva puhe. Hän suostui mielellään kunniakkaaseen virkaan ja lupasi parhaansa mukaan tappaa metsänpetoja veronsa edestä. Hän lupasi myös vielä tänä talvena itse lähteä Turun kaupunkiin viemään ensimmäistä veroa ja saamaan hänen armonsa herttuan lupakirjat ja sinetit.

Hannus herra löi kättä asian päälle ja käski voudin kirjoittamaan korean kirjeen Juhana herttualle ja painamaan hänen korppisinetinsä kirjan alle.

Lapinmäen Ingistä tuli "kuninkaan eläinampuja" ja hänen esimerkkinsä yllytti toisia, niin että siellä pian oli kokonainen joukko kuninkaan kirjeillä vahvistettuja ampujia. He olivat erämaan reippaimpia miehiä, ja olivat kunniakkaasta verovapaudestaan ylpeitä niinkuin ylimykset ainakin.

Monet matkat teki Inki milloin yksin milloin toverien kanssa Turun linnaan, jopa joskus itse Tukholmaan, kuninkaan omaan vaatekammioon saakka. Hiihdellessään taipaleitaan takaisin erämaalle vertaili hän toisinaan mielessään omia maitaan niihin maihin, joita oli nähnyt. Miten oli Pyhällön kyläkin, hänen muinainen kotikylänsä, puolella polvikaudessa muuttunut! Kaikki oli siellä ratiolla ja entiset kylän tytöt pitivät olutkapakoita huoveille ja muille maankulkijoille. Isännät syyttivät köyhyydestään nälkävuosia, raskaita veroja ja sotia, jotka veivät kylät tyhjiksi miehistä. Halullapa muisteli Inki kukoistavaa vaimoiaan ja kasvavia lapsiaan tukevassa erämaan talossa, ja otti uutta vauhtia yksijonoisilla järviselillä.

Mutta toipa hän matkoiltansa erämaahan muitakin mietteitä. Hän oli matkallaan kuullut kellojen soiton kirkoista ja oli poikennut temppeleihin kuulemaan Jumalan sanan saarnaa. Miltähän kuuluisi kellon kaiku erämaan hiljaisilla vesillä... Nyt vasta tuli hän pohjemmalta ajatelleeksi sitä asiaa; olihan uutisasukkaitten elämä tähän saakka ollut vaellusta pimeydessä. Maakunta oli vielä pakanamaata, ilman yhteistä Jumalan huonetta, yhteistä kirkkomaata, yhteistä järjestystä. Asukkaat siellä elivät sielunkin erämaassa, kun ei heillä ollut mitään siunausta tuovaa yhdyssidettä keskenään eikä Jumalan kanssa...

Varmaan ajattelivat monet muutkin samaa, sillä kun Inki ja Majalahden Heikka viimein eräänä syksynä olivat yhteisestä neuvosta panneet sanan kulkemaan, että kaikki isännät, jotka kirkon tekoa ajattelivat, tulisivat Tapanin ajolle Majalahteen, kuului jo viikkoja ennen, että isännillä oli vahva aikomus tulla.

Kun tuli Tapani, ajoi reki reen perästä Majalahden pihaan, hevoset kauniisti leikatuissa längissä ja useimmassa reessä katteena komeat karhunnahat. Hiihtäjäkin tuli joukottain, vanhaa ja nuorta kansaa, läheltä ja kaukaa. Heikan umpeen rakennettu piha oli pian kuin paras kirkkomessu. Ihmiset olivat juhlapuvuissa, useimmat miehet pitkissä sarkamekoissa ja nädännahkalakeissa ja suurissa kintaissa, ja kaikkialta kuului puhetta ja touhua.

Nuoret miehet päästivät hevoset valjaista, nousivat hevosten selkään ja läksivät Tapanin ajolle. He ajoivat naapurien tanhuoille ja tupiin ja juottivat hevosiaan oluella — sillä nyt oli hevosten juhlapäivä. Heikan pirtin kynnyksellä tervehtivät vanhemmat miehet toisiaan. Heitä oli tuttuja ja tuntemattomia. Mutta kaikki tunsivat kuuluvansa yhteen yhteisen asian vuoksi. Naapurit, jotka olivat ennen vihanneet toisiansa, puhuivat nyt leikkisästi toisilleen ja unohtivat pienet asiat.

— No onhan täällä Metsäläntaivaikin — sanoi Savon Matti peränaapurilleen. Mutta mihinkä on Sinervän Olli jäänyt, onko karhu sen syönyt?

— Itse se on tarvinnut karhun syödä — vastasi naapuri. — Ei sille saanut tästä kokouksesta puhuakkaan. "Minä en häntä tarvinne", sanoi hän kirkosta ja uhkasi elää itsekseen.

Muutkin kirkonvastustajat olivat jääneet kokouksesta pois. Sitä yksimielisemmin saattoivat kokoukseen tulleet neuvotella yhteisestä asiasta.

Talon isäntä Heikka tuli kutsumaan vieraitaan pirttiin. Isännät astuivat juhllallisesti tupaan tehden syvän kumarruksen juhlahuoneelle sisäänastuessaan. Kun kaikki olivat kokoontuneet, alkoi Heikka puhua kauniisti tulevasta kirkonteosta.

— Itse isän Jumalan ja pojan ja pyhän hengen ja taivaan ruhtinattaren neitsyt Maarian ja kaikkein apostolein ja santtain nimessä olemme tänne kokoontuneet yhteisessä kirkon asiassa. Olisi se juhla täälläkin, jos veisaisimme jouluvirttä satain kynttiläin valossa kirkossa ja oma pappi messuaisi puolestamme taivaan isälle. Silloin pääsisimme mekin himmerikin joulujuhlaan ja lapsemme oppisivat uskon täällä maan päällä eikä heille kiirastulessa saarnattaisi.

— Niin oikein, — hymisivät kokoontuneet — onhan meitä jo miehiä kirkontekoon tälläkin perällä.

— Niin, niin.

— Mihinkäs se kirkko tehtäisiin?

Siihen kysymykseen ei enään sanottu "niin, niin". Moni näytti olevan omaa mieltä ja aikovan siitä puhua. Mutta ennen heitä ehti muuan hiljainen mies torjua vaaran.

— Ruoveden saareenhan se kirkko tulee. Ettekö muista ennustusta, että sillä paikalla vielä rautahärkä mylvii. Se tarkoittaa kirkonkelloa. Se on kaikkien vesijuottien ristissä ja kyläisellä paikalla. Johan sinne on siunattu ihmisiäkin. Jos kirkko viedään perikunnille, eivät toiset tule sinne.

Siihen kaikki suostuivatkin. Silloisilta erämaan ukoilta puuttui kokemusta kirkonpaikan riitelemisessä.

— Mitenkäs kirkko saadaan valmiiksi?

Se oli pahempi pulma. Totuuden nimessä täytyy tässä tunnustaa, että joukossa oli sellaisiakin, jotka eivät kuuna päivänä olleet kirkkoa nähneet, tai jos olivat lapsuudessaan nähneet, olivat sen jo kauvan erämaassa oltuaan unohtaneet. He odottivat jännityksellä viisaampien selitystä, sillä heidän käsityksensä kirkosta oli varsin hämärä, kirkko oli heistä jonkunmoinen suuren suuri ja korkea luhti, joissa oli monet mutkat ja monet kerrokset tikapuita noustava, tai muuta sellaista.

— Minä arvelen, että Tapinmäen Inki sopisi kirkon rakentajaksi — rupesi vanha savolainen puhumaan.

Hän on rakentanut kauniin luhdinkin ja hyvin ymmärtää kirkon työn. Lähteköön hän vielä tänä talvena hiihtämään etelään ja katsokoon kirkon laitoksen suunnat ja nurkat oikeista kivikirkoista. Hän käyköön Turussakin viemässä sanan ja tuokoon tullessaan esivallan ja piispan kirjat. Kaunis turkki talosta on annettava Ingille matkan kustannuksiksi ja viemisiksi. Me sillä aikaa vedämme hirret saarelle.

Savolaisen puheesta syntyi vilkasta porinaa. Inki ei puhunut mitään. Vasta kun kaikki rupesivat yhdestä suusta sanomaan, että Ingin on mentävä, otti hänkin suunvuoroa.

— Saattaisihan matkan tehdä. On minulla muitakin asioita Turkukaupunkiin ja etelään. Nahkoja en heti tarvitse mukaani, voin panna omistani kirkon kalkkiin ja messuvaatteisiin.

— Kuulkaa, kuulkaa! — se panee omistaan kirkon kalkkiin ja messuvaatteisiin! — Suuresti ihmeteltiin Ingin rikkautta ja uhria.

Nyt laskettiin läsnäolevat isännät. Heitä oli lähes kolmekymmentä ja kun muutamia poissa olevia välttämättömästi oli tahtonut olla mukana, oli heitä täyteenkin kolmekymmentä. Keskuudestaan valitsivat he neljä kirkon "seksmannia", kullekin erämaan päähaaralle yhden, ja kukin seksmanni ynnä sen kulman isännät panivat puumerkkinsä kapulaan, jonka sitten antoivat kirkon rakentajalle. Hän lähettäisi kapulan, kun kunkin kulmakunnan olisi tultava kirkon rakennukseen.

Vielä pyysi Inki puhua kokoontuneille sanasen.

— Nyt kun kirkon päätös on valmis — sanoi hän — olisi myös papista puhuttava. Satakunnassa on Särkin talossa kasvanut poika, joka on joutunut opin teille ja nyt on täysi mies ja teini piispan koulussa Turussa. Olenpa kerran kulkenut hänen kanssaan Turun matkalla ja tiedän, että hän on hyvinymmärtävä herra. Viime talvena vein hänelle uudet ilvesturkikset siinä toivossa, että hänestä vielä kerran tulisi erämaan pappi. Hän siitä kiitteli kovin ja juotatti minulle iloiset viinat Turun kellarissa ja lupasi suven tullen käydä täällä meitä katsomassa ...

— Tunnen kyllä Särkin Ollin minäkin — sanoi muuan toinen kuninkaanampuja. — Se on jo suuri mies, pää pyöreä ja koukkunenäinen niinkuin isänsäkin. Hyvä luonnoltaan ja opiltaan kuuluu olevan. Vieköön Inki hiihtomatallaan sanan Särkin Ollille, että otamme hänet papiksemme.

Särkin Ollille eli herra Olaville päätettiin kaikkein puolesta lähettää se sanoma.

Sillä aikaa kuin isännät eteispirtissä istuivat tärkeässä kokouksessaan olivat vaimot ja nuori väki kokoontuneet Majalahden asuinpirttiin. Siellä oli ilo ylimmillään. Äsken juuri oli kaksi rekikuntaa ajanut pihaan kelloilla ja väsyneillä hevosilla ja reistä oli noussut nuori erämaan mies ja nuori kukoistava neito — tai nyt vaimo. Maisa emäntä oli liikutettuna rientänyt tulijoita vastaan — sillä se oli hänen oma tyttärensä, nuori Maisa, joka palasi Pirkkalan kirkolta vihkimämatkaltaan Savon Matin nuorimman pojan kanssa. Äidin perässä riensi koko hääkansa asuintuvasta kartanolle.

— Lasketaanko häät pirttiin? — kysyi Heikka isäntä eteistuvassa olevilta isänniltä, kun kirkon päätös oli tehty. — Jääkö kaikki tänne tyttäreni häitä juomaan, olemmehan jo niinkuin yhtä seurakuntaa.

Kartanolta alkoi kuulua huilutorven soittoa ja saattokansa rupesi monilla hauskoilla menoilla tulemaan juhlapirttiin.

Inki heristi korviaan. Hän tunsu soiton. Sen tunsu myöskin Ingin nuori emäntä Pirja, vaimojen joukossa, ja molemmat riensivät soittajaa vastaan.

— Isä, rakas isä!

Se oli vanha leikari, Pirjan isä. Hän oli kirkkoväen mukana tullut erämaalle tällä tavattomalla ajalla.

Vaan erämaa ei ollutkaan erämaa. Satoja taloja oli muinaisessa korvessa, väkeä ja viljelystä entisessä erämaassa. Vähemmässä kuin miespolvessa oli asumattomasta maasta tullut asuttu, erämajoista taloja, taloista kyliä. Erämaassa oli uusi polvi, joka piti erämaata syntymäseutunaan ja isiensä maana. Kasket olivat muuttuneet vainioiksi ja pellot olivat hyvässä matkassa menossa korpeen päin. Entisillä karhun vihellysmailla soitteli kulkeva leikari ihmisten iloissa.

Majalahdessa juotiin iloisia häitä ja riemuuttiin uudesta kirkosta ja uusista ajoista.

Vanhat kirkottomat ajat jäivät entiselle erämaalle ainaisiksi tarina-aiheiksi, joilla jälkipolvet ovat itseänsä huvitelleet.

Kerran oli Pirkkalasta tullut pappi erämaahan ja sattui silloin taloon, jossa hänellä oli enemmänkin työtä yhdellä haavaa — kastettava, vihittävä, haudattava. Kun pappi kysyi kastettavaa, vastasi isäntä: "Tuolla se on härkämulleroita pitämässä." Vihittävä oli sama isäntä ja vanha vaimo, josta isäntä sanoi: "Vihitä tuo rymä minuun." Haudattavana oli isännän entinen vaimo, joka juuri silloin oli kuollut.

Harvoin tuli erämaan periltä käydyksi kirkossa ja tapa oli maksaa tynnöri viljaa talolta sille, joka otti vaivakseen käydä kaukaisessa kirkossa kuulutuksia tietämässä. Kirkkoretkeltä palaajat tiesivät kertoa kummia asioita. Kirkon seinissä oli läpikuultavat ikkunalaudat, penkin kaiteilla törrötti palavat päreet pystyssä ja seinälle naulatussa pöntössä saarnasi pappikulta "kauniin lapsen syntymisestä, joka oli lähetetty taivaasta meitä lunastamaan Jumalalle." Vanha seppä, joka jo kolmekin kertaa oli käynyt kirkossa, virkkoi siihen: "Vai on tuo vanha asia yhä vaan vieläkin jutussa: Justiin samaa saarnasivat papit siellä kolmattakymmentä vuotta sitte, kun liehtasin ristittäviä kirkolle."

Kirkkomessun aatto

— Katsooko Teidän kunnia-arvoisuutenne, että nyt olisi aika astua ulos Herran sapattia vastaanottamaan? — kysyi herra Olavi juhlallisesti piispalta, joka istui kunniaistuimella Särkin Ollin uudessa pappilassa erämaassa.

— Saatamme lähteä.

Kohta astui piispa kuistista uuden pappilan pihalle. Hän kantoi mustan kappansa helmoja kainalossaan ja suuri valkea rimsukaulus oli hänen niskansa ympäri. Provasti Olavi seisoi hänen rinnallaan, pyöreäpäisenä, koukkunenäisenä, tyytyvä hymy mehevillä huulillaan. Heidän takanaan seisoivat pappilan naiset ja muu väki ja erämaan seksmannit, jotka provasti oli kutsuttanut piispaa vastaanottamaan.

Lauvantai-ilta oli hiljainen ja tyyni. Luonto odotti suurta kukoistuksensa juhlaa. Oli juhla-aatto erämaan ihmisillekin, jotka odottivat ensimmäistä kirkkomessuansa, uuden kirkkonsa vihkimisjuhlaa.

Sileän salmen takana viheriäisellä saarella vesijaksojen haarapaikassa seisoivat valmiina kirkko, erämaan lasten ensimmäinen yhteinen rakennus.

Se seisoivat siinä niin pienenä ja niin vanhan mallikkaana, mutta kuitenkin uutena ja omituisena. Kivikirkon kaavan mukaan oli se rakennettu salon puista. Seinissä oli oikeat ikkunat ja sisällä penkki kullekin talolle, joka oli kirkkoa rakentanut. Parastaan olivat kaikki tehneet, kirvesmiehet, naulain ja rautain takojat, yksin tervankeittäjätkin. Nyt se seisoivat valmiina ja tuotti kiitosta ja kunniaa tekijöilleen. Mainittiin inginkin nimi, joka oli kaiken katsellut ja johtanut.

Mikä merkillinen laitos kuitenkin oli tuo paanukattoinen rakennus saarellansa? Kuuluihan sen piiriin koko suuri erämaa, hallitsihan se yhdestä keskustasta koko suunnatonta "Pirkkalanpohjaa". Pian oli se avaava ovensa kaikelle kansalle. Siunattu malmikello tornissa odotti lyödänsä ensimmäisen pyhän kumahduksen uusilla rauhan voittomailla.

— Sinulla on ollut paljon vaivaa, poikani, tästä työstä — sanoi piispa mietteissään provastille.

Olihan sitä ollut. Lähetysaarnajan tavoin oli hän soudellut erämaan vedet ristiin rastiin, puhutellut pakanoita ja hakannut maahan heidän uhripuitaan. Tuliparran puusta kertoi hän piispalle pitkät jutut. Vanha pakana oli ollut ynseä, mutta Jumalan tahdosta viimein voitettu. Mutta monet olivat ystävyydellä ottaneet vastaan papin ja nöyräselkäiset miehet olivat soutaneet hänen venettänsä.

Kesken piispan ja provastin puhetta kuului Maariankellojen kumahdus kirkolta ja sen pyhä ääni aaltoili joka taholle erämaahan ilmoille.

Papit panivat kätensä ristiin ja käänsivät kasvonsa taivaaseen päin. Kaikki laskeutuivat polvilleen paitse piispa, joka verkalleen kääntyi läsnäolijoihin päin ja lausui pyhät siunaussanat.

Vaiti kuuntelivat kaikki Maariankellojen kaikua. Ihanalta se kuului erämaalaisten korvissa. Uutta pyhää ne kellot soittivat näille kaukaisille maille.

Keihäslahdelle saakka ei kellojen soittoa kuultu. Mutta sielläkin valmistauduttiin juhlaan ja Lapinmäen alla reilattiin pitkää kirkkovenettä ensi matkalleen. Hälinää ja huutoja kuului valkamasta, jonne joka taholta oli rientänyt väkeä. Nelinrinnoin ahtautui kirjaviaa kansaa punaiseksi tervatun satakaaren tuhdoille.

Varovasti ja kalisevin airoin teki vene alkuliikkeitään ahtailla kotisalmilla. Mutta pian aukeni vesi ja aivot saivat täyden voimansa. Nokkakäkönen lensi veden yli nousten ja vaipuen. Kauniisti kaareutuvain asuntalaitain sivuilla kiehui vesi jauhöpölyynä ja perässä aaltoili ja pyöri kuin koskessa. Soutu kuului ihmetteleviin salmiin ja lahtiin niinkuin jättiläisen huokaus.

Yksin katseli Hartikka vanhus kirkkoväen lähtöä. Hän seiso Lapinmäen pihanurmella puhtaassa juhlamekossa hänkin. Toisin oli hän ennen, toisin nyt. Entinen salon patsas oli tutiseva vanhus, hyljätty kuin kuiva kuusi. Luhistunut oli muinainen pitkä vartalo ja kumaraksi oli käynyt entinen suora ryhti. Kelmeät ja jäytyneet olivat kasvot, hervottomana riippui leuka ja harhailevat olivat suuret ajattelevat silmät, jotka nyt koettivat seurata pilkkuksi pienenevää kirkkovenettä kaukana hohtavalla selkävedellä. Väri oli ukon hapsista haihtunut, mutta parta peitti vielä hopealla rinnan ja pitkän kaulan ryhdistä näki vielä, ettei hengen voima ollut vanhukselta katkennut.

Kun pilkku oli kadonnut vanhuksen silmästä, havahti hän kuin unesta ja nousi vaivoin portaita ylhäälle suureen luhtirakennukseen, missä hänellä oli kammionsa. Kun hän pääsi ylös luhtikäytävälle ja sen kauniisti leikatulle aukolle, sitoi mahtava näköala vielä kerran hänet. Hän jäi ryntäilleen nojaamaan rintahirteen ja sieltä harhaili hänen katseensa aatto-illan valaistuksessa yli alla olevan maiseman.

Kuinka kaunis oli järven pintaan kuvastava vaalea kaislaranta tumman metsän ja kiiltävän kalvon välissä. Kuinka kauniit nämä rinteet ja norot, karjan lehdot ja viheriöivät vainiot, koko seutu — vasta korvesta avattu. Ja etäämpänä pilkottivat toiset viljelykset. Uutisasutuksen koko syntymäkausi tuli yhdessä ajatuksessa hänen mieleensä ja hän katsoi seutua niinkuin vanha kuningas katselee valtakuntaansa linnastansa. Vaan tämä valtakunta oli nyt menetetty. — He ovat lähteneet, — sanoi hän itsekseen. — Hyvin muistan, kun he tulivat. Niin on aika kulunut. Heillä on nyt toinen, joka heidät kokoo ja yhdistää, eikä minua enään tarvita. Viljelys kasvaa ja voimistuu, minä heikonnun ja olen raunion oma. Jo aika minusta jättää.

Hänen silmänsä kulkivat yli kaukana hohtavan selän etelän taivaalle. Valkeat ja kullanpunaiset pilvet uivat taivaan sinimeressä. Ihanat saaret ja niemet muuttuivat alituisesti ja hänestä näytti, että yksi niistä muuttui suunnattomaksi jättiläisolennoksi, jonka pilviparta peitti puolen ilman rantaa.

Se oli vanhuksesta niinkuin se uusi Jumala ja hänen valtansa, joka nyt oli saapunut erämaille. Hän ajatteli kirkkojuhlaa ja käänsi kasvonsa kuullakseen Maariankellon ääntä avaruudesta.

Aurinko valaisi viimeiseksi sinistä saloa. Sinne kääntyi vanhuksenkin katse. Saloseljän takana näkyi toinen haaleampi ja sitten vielä kolmas niinkuin pilvi. Vanhus ikäänkuin elostui ja nuortui nähdessään tutut salot, oudot ajatukset pakenivat ja sijaan tulivat omat. Hän kohotti hitaasti pitkää valjennutta partaansa ikäänkuin saadakseen sieramiinsa syvän henkäyksen simaista tuoksua...

Sinne halusi hän. Sinne ikävöi hän pois näiltä mailta ja ajoilta. Siellä elivät kaikki vanhat erämiehet, jotka jo aikoja olivat menneet nurmen alle. Siellä kasvoivat suuret puut heidän haudoillaan luonnon ihanassa huoneessa, jotka joka kevät lehtivät uudelleen ja kukoistivat yli tämän sukupolven ja tulevain — ijäti. Pyhällä metsän rinteellä kasvoivat ne puut ja Tapio itse niitä hoiteli.

* * * * *

Vanhus makasi luhdissaan liikkumatta. Kaunis parta, tuuheja ja kiiltävä kuin majavan nahka, oli koholla ja henkimättömät sieramet olivat levällään ikäänkuin henkiäkseen etäisten salojen simaista tuoksua.

Kun kirkkoväki palasi kirkkomessulta kuulivat he vanhan Hartikan kuolleeksi. Kaikki surivat jaloa vanhusta, mutta eniten Inki isäntä. Erämaassa oli siunattu kirkkomaa, mutta Hartikka haudattiin siunaamattomaan saloon vanhain erämiesten tapaan kirves vierellään. Jotkut pitivät sitä suurena syntinä, mutta ei ollut ketään, joka olisi ilmaissut asiaa herra Olaville.

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

**Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™
electronic works**

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of
the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it

away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state’s laws.

The Foundation’s business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation’s website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment

including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.